

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Вінніченко І. І.,

д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Федоренко В. Г.,

д.е.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік УАН, ІПК ДСЗУ

Дачій О. І.,

д.е.н., професор, заслужений працівник освіти України

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР:

Кучеренко Г. Б.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Безус Р. М., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Бистряков І. К., д.е.н., професор, завідувач відділу, ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»

Васильєва Н. К., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Величко О. П., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Гончаренко О. В., д.е.н., професор, професор кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Гудинський О. А., д.е.н., професор, професор кафедри, Національний університет біотехнологій і природокористування

Демчук Н. І., д.е.н., професор, професор кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Катан А. І., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Кадієвський В. А., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Державна академія статистики, обліку і аудиту

Крисанов Д. Ф., д.е.н., професор, провідний науковий співробітник відділу, ДУ «Інститут економіки та прогнозування» НАН України

Кураташвілі А. А., д.е.н., професор факультету Бізнестехнологій, Грузинський технічний університет (Тбілісі, Грузія), Академік і Віце-Президент Міжнародної Академії соціально-економічних наук, Міжнародної Академії політичного менеджменту, Міжнародної Академії Юридичних наук, дійсний член Нью-Йоркської Академії наук

Малік М. И., д.е.н., професор, завідувач відділу, ННЦ «Інститут аграрної економіки НААН України»

Павлова Г. Є., д.е.н., професор, професор кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Плаксієнко В. Я., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Полтавська державна аграрна академія

Савченко О. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри, Полтавський університет економіки та торгівлі

Ульянченко О. В., член.кор. НААН України, д.е.н., професор, професор кафедри, Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

Чупіс А. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Сумський національний аграрний університет

Шиян Д. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки підприємства та менеджменту, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Передрук дозволяється лише за згодою редакції. Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Свідоцтво КВ № 23728-13568ПР від 27.12.2018 року

ISSN 2306-6792

Передплатний індекс: 21847

Засновники:

Дніпровський державний

аграрно-економічний університет,

ТОВ "ДКС Центр"

Видавець:

ТОВ "ДКС Центр"

Адреса редакції:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Телефон: (044) 223-26-28, (044) 537-14-33

Телефон/факс: (044) 458-10-73

www.agrosvit.info

E-mail: economy_2008@ukr.net

Журнал засновано у січні 2001 року. Виходить 2 рази на місяць.

№ 8 квітень 2019 р.

У НОМЕРІ:

Ігнатенко М. М.

Фінансово-інвестиційна діяльність аграрних підприємств у форматі соціальної відповідальності 3

Забування А. В., Чимов К. С.

Формування системи управління транспортною логістикою сільськогосподарських підприємств 7

Негода Ю. В.

Дія економічних закономірностей змін, що відбуваються в системі аграрних відносин 14

Лемішко О. О.

Земельний капітал як об'єкт фінансової політики в аграрному секторі економіки 19

Водянка А. Д., Підгірна В. С.,

Антохова І. М.

Тенденції впровадження інновацій в аграрному секторі економіки України 26

Яковенко Р. В.

Необхідність трансформації завдань державного регулювання в умовах сучасного стану економіки України 33

Ситник І. П., Новак А. М.

Вплив цифрової економіки на розвиток платіжних систем в Україні 41

Журнал включено до переліку наукових фахових видань

України, в яких можуть публікуватися результати

дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів

доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ

(постанова президії ВАК України № 1-05/2 від

27.05.2009 р., наказ ВАК України № 340 від 21.04.2011 р.

«Про внесення змін до переліку наукових фахових видань

України», наказ Міністерства освіти і науки України

№ 1528 від 29.12.2014)

ІНДЕКСАЦІЯ ВИДАННЯ В НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗАХ:

Index Copernicus (IC); SIS; Google Scholar.

Рекомендовано до друку

Вченою радою Дніпровського державного аграрно-економічного університету 25.04.2019 р.

Підписано до друку 25.04.19 р.

Формат 60х84 1/8, Ум. друк. арк. 6.4. Наклад — 1000 прим.

Папір крейдований, друк офсетний. Замовлення № 2504/3

© АгроСвіт, 2019

CONTENTS:

<u>Ignatenko N.</u> FINANCIAL AND INVESTMENT ACTIVITY OF AGRARIAN ENTERPRISES IN THE FORMAT OF SOCIAL RESPONSIBILITY	3
<u>Zaburanna L., Chymosh K.</u> FORMATION MANAGEMENT SYSTEM OF TRANSPORT LOGISTICS AT AGRICULTURAL ENTERPRISES	7
<u>Nehoda Yu.</u> THE EFFECT OF ECONOMIC LEGISLATION OF CHANGES IN THE AGRARIAN RELATIONS SYSTEM	14
<u>Lemishko O.</u> LAND CAPITAL AS AN OBJECT OF FINANCIAL POLICY IN THE AGRARIAN SECTOR OF THE ECONOMY	19
<u>Vodianka L., Pidhirna V., Antokhova I.</u> TRENDS IN THE INTRODUCTION OF INNOVATIONS IN THE AGRARIAN SECTOR OF THE UKRAINIAN ECONOMY	26
<u>Yakovenko R.</u> THE NEED FOR TRANSFORMATION OF THE TASKS OF STATE REGULATION IN THE CONDITIONS OF THE CURRENT STATE OF THE ECONOMY OF UKRAINE	33
<u>Sytnyk I., Novak A.</u> THE INFLUENCE OF DIGITAL ECONOMY ON THE DEVELOPMENT OF PAYMENT SYSTEMS IN UKRAINE	41

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

ВИМОГИ ДО СТРУКТУРИ ТА ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

- У статті з лівого боку має стояти індекс УДК (реєстр – «ВСЕ ПРОПИСНЫЕ»).
- Ініціали та прізвище автора. Через кому після ПІБ зазначається науковий ступінь, вчене звання, посада, науковий заклад (мовою статті та англійською мовою).
- Назва статті (реєстр – «Как в предложениях») мовою статті та англійською мовою.
- Анотація мовою статті та англійською мовою.
- Ключові слова (5—8 слів) мовою статті та англійською мовою.
- Текст статті.

У статті, згідно постанови Президії Вищої атестаційної комісії України «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» від 15 січня 2003 р. № 7-05/1, повинні міститись (із виділенням у тексті) такі елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі; список використаних джерел (оформлюється за новими вимогами, які опубліковані у Бюлетні ВАК України, № 3, 2008).

Згідно нових правил, які враховують вимоги міжнародних систем цитування, автори статей повинні давати список літератури в двох варіантах: один на мові оригіналу і окремим блоком той же список літератури (**References**) в романському алфавіті (**harvard reference system**), повторюючи в ньому всі джерела літератури, незалежно від того, чи є серед них іноземні

- Обсяг рукопису — 15—25 тис. знаків, включаючи рисунки, таблиці.
- Стаття повинна бути виконана у форматі А-4 текстового редактора Microsoft Word for Windows (шрифт – Times New Roman) у вигляді файлу з розширенням.doc або.rtf для Microsoft Word (версія 97-2003). Файли статті обов'язково повинні бути збережені в форматі.doc або.rtf.
- Ілюстративний матеріал повинен бути поданий чітко і якісно у чорно-білому вигляді. Посилання на ілюстрації в тексті статті обов'язкові. Рисунки, виконані у MS Word, потрібно згрупувати; вони повинні бути єдиним графічним об'єктом. Для рисунків, зроблених в програмі Excel, потрібно додатково до статті відправити файл Excel (2003).

— Формули виконуються за допомогою вбудованого редактора формул MS Equation і нумеруються з правого боку.

Редакція залишає за собою право на незначне редагування і скорочення, а також літературне виправлення статті (зі збереженням головних висновків та стилю автора). Надані матеріали не повертаються.

УДК 330.322:338

М. М. Ігнатенко,

д. е. н., професор, завідувач кафедри економіки, ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди", м. Переяслав-Хмельницький
ORCID ID: 0000-0002-5713-7951

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.8.3

ФІНАНСОВО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ФОРМАТІ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

N. Ignatenko,

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Economics,

Pereiaslav-Khmelnytsky Hrygorii Skovoroda State Pedagogical University, Pereiaslav-Khmelnytsky

FINANCIAL AND INVESTMENT ACTIVITY OF AGRARIAN ENTERPRISES IN THE FORMAT OF SOCIAL RESPONSIBILITY

У статті визначено зміст та особливості здійснення фінансово-інвестиційної діяльності аграрних підприємств у форматі соціальної відповідальності. Виявлено її нестійкий і непослідовний характер та причини, які його спричинили. Визначено чинники при розробці інноваційно-інвестиційного проекту, а також роль й значення прибутку як потенційного ресурсу фінансування їх інноваційного розвитку на засадах соціальної відповідальності. Обґрунтовано поняття "інноваційно-інвестиційний проект". Розроблено джерела та резерви розвитку на перспективу. Особливо увагу при цьому акцентовано на власних ресурсах за умови державної підтримки сталого фінансово-інвестиційного середовища. Обґрунтовано необхідність здійснення моніторингу й контролю фінансово-інвестиційної діяльності у контексті вимог соціальної відповідальності. Визначено на основі міжнародного досвіду ефективні державні стимули інноваційно-інвестиційної діяльності у форматі соціальної відповідальності.

The article defines the content and features of realization of financial and investment activity of agrarian enterprises in the format of social responsibility. Its unstable and inconsistent nature and the reasons that caused it are revealed. The factors are determined during the development of innovation-investment project, as well as the role and importance of profit as a potential resource for financing their innovation development on the basis of social responsibility. It is noted that in the last period there is a practical lack of sources of funding at the expense of domestic investors and the state in the process of building up the innovative potential of the industry. A positive factor is the promotion of state optimization of the amortization policy of agricultural enterprises and the formation of a source of funding for a simple reproduction of innovative character. The concept of "innovation-investment project" is substantiated. It is determined that realization of the main objectives of financial and investment activity requires assessment and diagnostics of sources of financial and investment resources, drafting of plans and projects, which reflect the peculiarities of their achievement and implementation with the benefit of business and for rural communities and rural areas of their placement. Developed sources and development reserves for the future. Particular attention in this case is focused on own resources provided the state supports a stable financial and investment environment. The necessity of monitoring and control of financial and investment activity in the context of requirements of social responsibility is substantiated. It is revealed that the development of scientific and innovative activity is the key to intensive technical and technological upgrading of production, raising the level of competitiveness of the economy of agrarian enterprises, which will create wide opportunities for the production of competitive products oriented on the external and internal markets. The effective state incentives for innovation and investment activities in the format of social responsibility are determined on the basis of international experience.

Ключові слова: фінансово-інвестиційна діяльність, аграрні підприємства, соціальна відповідальність, агробізнес, інноваційно-інвестиційні проекти, системи фінансування, механізми, ендаумент, менеджмент, напрями, удосконалення, управління, перспективи.

Key words: financial and investment activity, agrarian enterprises, social responsibility, agricultural business, innovation-investment projects, financing systems, mechanisms, endowment, management, directions, improvement, management, prospects.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Власники та менеджмент суб'єктів господарювання агросфери під впливом як внутрішніх переконань, так і вимог зовнішнього бізнесового середовища дедалі більше розуміють важливість і нагальну необхідність зберігати й удосконалювати світ, у якому вони діють. Прогре-

сивні стратегії розвитку сільськогосподарських підприємств у сучасному світі тісно пов'язані із поняттями соціальної відповідальності (СВ), соціальних інвестицій та інновацій, націлені на збагачення людського капіталу, розвиток місцевих громад, підтримання культурних цінностей і збереження довкілля. Підприємства реалізу-

ють цілі своєї діяльності шляхом здійснення інноваційно-інвестиційних проектів. Найбільш далекоглядні з них розробляють бізнесові та інноваційно-інвестиційні проекти у форматі соціальної відповідальності. Тому дослідження вказаних питань є актуальним, має значне теоретичне й практичне значення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Необхідно зазначити, що проблеми розвитку соціальної відповідальності аграрних підприємств ґрунтовно досліджувалися у працях відомих зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів. Серед них Д. Баюра, О. Грішнова, В. Колот, М. Ігнатенко та інші науковці. Проте питання здійснення фінансово-інвестиційної діяльності на засадах фінансової відповідальності вимагають поглиблених розробок. Це пояснюється необхідністю раціонального й відповідального використання обмежених фінансових та інвестиційних ресурсів, які направляються на соціально орієнтовані заходи, програми, проекти.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є визначення особливостей, проблем і тенденцій розвитку фінансово-інвестиційної діяльності аграрних підприємств у форматі соціальної відповідальності й обґрунтування на цій основі перспективних джерел, форм і напрямів її здійснення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У сучасних умовах розвитку сільського господарства підготовка інноваційно-інвестиційних проектів на засадах соціальної відповідальності передбачає не тільки оцінку ефективності грошових вкладень і визначення терміну їх окупності [1, с. 279]. Йдеться про визначення ролі суб'єктів аграрного господарювання у розвитку країни чи регіону, міри їх впливу на стейкхолдерів і можливості покращення навколишнього світу. Проте ці ідеї ще не досить поширені серед українських підприємців — представників агробізнесу. Тому реалізація основних цілей фінансово-інвестиційної діяльності вимагає оцінки та діагностики джерел фінансово-інвестиційних ресурсів, складання планів і проектів, у яких відображаються особливості їх досягнення та виконання з користю для бізнесу і для сільських громад, сільських територій їх розміщення [2, с. 174].

Загалом, фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності в аграрних підприємствах країни як напряму соціальної відпові-

дальності здійснюється, переважно, за рахунок власних коштів, хоча щорічно ця частка зменшується: у 2007 р. вона складала 87,7%, у 2012 р. — 59,4%, у 2017 р. — 52,9%. Це відбулося в результаті зменшення частки фінансування інноваційної діяльності за рахунок іноземних інвесторів (або вітчизняних, але капітали яких виведені за кордон) у 2012 р. та за рахунок зменшення обсягів кредитування — у 2013 р.

Що стосується сільськогосподарських підприємств як сфери залучення інвестицій і впровадження інновацій, то відбувається суттєвий спад їх частки у структурі фінансування інноваційної діяльності підприємств всього національного господарства. У 2007 р. вона становила 17,9%, у 2012 р. — 7,6%, у 2017 р. — 6,5%. Проте значний інтерес до суб'єктів господарювання аграрної сфери виявили іноземні інвестори. У 2006 р. основна частка кредитних ресурсів та іноземних інвестицій у промислові підприємства припадала на харчові та переробні і складала 50,0% і 62,0% відповідно.

Це забезпечило, значною мірою, їх соціальну відповідальність щодо виробництва на основі відтворення техніки та технологій на інноваційній основі; економічне зростання; підвищення ефективності діяльності та конкурентоспроможності [3, с. 329]. Проте іноземні інвестори не здійснювали цільових фінансових вкладень в аграрні підприємства у весь цикл агропромислового відтворення якісної сільськогосподарської сировини і продукції, тим самим не стимулюючи її надходження. Натомість, все більшого поширення почала набувати практика формування вертикально інтегрованих агропромислових або/та агропереробних формувань — агрохолдингів, агропромислових компаній та корпорацій, агрокомплексів з великим рівнем капіталізації [4, с. 98].

Але, починаючи з 2012 р., іноземні інвестори взагалі перестали фінансувати інновації, а за рахунок кредитів як джерела інвестування цей показник склав лише 12,0%. У 2013 р. навпаки, зросла частка їх фінансування у сільськогосподарських підприємствах за рахунок іноземних інвесторів до 16,5%, а за рахунок кредитів значно зменшилась і склала 1,0%. Майже не змінюється частка власних коштів суб'єктів господарювання агросфери у структурі фінансування інноваційної діяльності порівняно з показниками всього національного господарства. У 2007 р. вона становила 14,2%, у 2012 р. — 11,2% та в 2017 р. — 11,4%.

Необхідно зауважити, що в останній період (2015—2018 рр.) спостерігається практична відсутність джерел фінансування за рахунок вітчизняних інвесторів та держави у процесі на-

рощування інноваційного потенціалу галузі [5, с. 43]. Позитивним фактором є сприяння держави оптимізації амортизаційної політики сільськогосподарських підприємств і формування джерела фінансування на просте відтворення інноваційного характеру. Також зменшується питома вага фінансування за рахунок іноземних інвесторів та кредитів.

Такі коливання частки кредитних ресурсів свідчать про нестабільність кредитно-банківських механізмів, здатних підтримати на засадах соціальної відповідальності формування інноваційних процесів у сільськогосподарських підприємствах [6, с. 62]. Останні вдаються до залучення кредитів, виходячи із умов їх доступності та потреб, що виникають. Жорсткі умови та короткі терміни надання кредитів, необхідність наявності застави, розмір відсоткових ставок тощо наразі стримують використання цього джерела.

Постійно зростає питома вага фінансування інновацій суб'єктів господарювання агросфери за рахунок власних джерел у їх абсолютному вимірі. У 2007 р. вона становила 69,5%, у 2012 р. — 87,5%, 2017 р. — 92,9%. Це вказує на поступовий їх перехід на самофінансування інновацій. Оскільки основу власних коштів сільськогосподарських підприємств становлять нерозподілений прибуток та амортизаційні відрахування, можна зробити загальний висновок про зростання ролі й значення прибутку як потенційного ресурсу фінансування їх інноваційного розвитку на засадах соціальної відповідальності [7, с. 69].

Водночас, враховуючи поширену серед вітчизняних суб'єктів господарювання, у т.ч. в аграрній сфері, практику приховування реального прибутку з метою зниження оподаткування, державі слід вжити заходів щодо зменшення норми оподаткування прибутку підприємств, який спрямовується на інноваційний розвиток і соціальну відповідальність. Це сприятиме притоку фінансових та інвестиційних ресурсів в інноваційну сферу як прояву їх соціальної відповідальності.

Державна підтримка інвестування інновацій означає стимулювання збільшення обсягів власних коштів аграрних підприємств, що витрачаються на соціальну відповідальність з метою активізації інноваційної діяльності [8, с. 12]. Цьому сприятиме нарощування потенціалу державного фінансування інновацій; збільшення обсягів кредитування інноваційних проектів; створення умов для нарощування інвестицій в інноваційно активних суб'єктах господарювання агросфери, які здійснюють соціально відповідальні проекти.

Інноваційно-інвестиційний проект можна визначити як сукупність цілеспрямованих, послідовно орієнтованих у часі, одноразових, комплексних заходів або дій, що мають на меті досягнення певних соціально-економічних результатів в умовах обмежених ресурсів і заданості термінів їх початку і завершення [9, с. 8]. При його розробці на засадах соціальної відповідальності мають враховуватися такі чинники:

- відповідність окремого проекту інвестиційній, соціальній, екологічній стратегії сільськогосподарських підприємств та загальній стратегії діяльності, у т.ч. соціальної у її складі. Відповідно, стратегічно орієнтовані на соціально відповідальне ведення бізнесу, вони мають враховувати це при виборі інвестиційних проектів;

- комплексність процесу інвестування (системний підхід). З позицій СВ це означає врахування соціального й екологічного ефекту поряд з економічним;

- наявність фінансово-інвестиційних джерел і ресурсів, кваліфікованого персоналу та задані часові межі реалізації проекту;

- невизначеність ринкового середовища та ризиків діяльності, у т.ч. можливість недостатньої соціальної стійкості суспільства;

- доцільність альтернативних напрямів вкладення коштів у соціально орієнтовані проекти;

- врахування сучасних вимог до бізнесової діяльності, в тому числі суспільного попиту на соціально відповідальне ведення агробізнесу.

Визначені чинники й характеристики найбільшою мірою впливають на ефективність інноваційно-інвестиційних проектів у контексті соціальної відповідальності [10, с. 167]. Проекти з низьким рівнем ризикованості є більш надійними, проте рівень прибутковості таких проектів є значно нижчим, ніж венчурних. Наявність низки альтернативних, рентабельніших напрямів вкладання коштів у розвиток агробізнесу, сільського соціуму може сприяти навіть відмові від поточного проекту [11, с. 141]. Це спонукає до здійснення моніторингу фінансово-інвестиційної діяльності, контролю результативності інноваційно-інвестиційних проектів та впровадження найбільш оптимальних з них відповідно до вимог соціально відповідального ведення агробізнесу.

ВИСНОВКИ

Розвиток науково-інноваційної діяльності є запорукою інтенсивного технічного і технологічного оновлення виробництва, підвищення рівня конкурентоспроможності економіки аграрних підприємств, що створюватиме широкі можливості для виробництва конкурентоспроможної продукції, орієнтованої на

зовнішній і внутрішній ринки. Тому потрібно враховувати переконливий досвід США, Німеччини, Італії, Франції, інших передових країн. Він показує, що ефективними державними стимулами інноваційно-інвестиційної діяльності у форматі соціальної відповідальності є система пільгового оподаткування; система пільгових кредитів, субсидій і виплат сільськогосподарським підприємствам; прискорена амортизація машин та обладнання (основного капіталу).

Літератури:

1. Колот А.М., Грішнова О.А., Брінцева О.Г. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку: монографія. Київ: КНЕУ, 2012. 501 с.
2. Ігнатенко М.М. Стратегії та механізми управління розвитком соціальної відповідальності суб'єктів господарювання аграрної сфери економіки: монографія. Херсон: Айлант, 2015. 470 с.
3. Васильчак С.В., Жидяк О.Р. Формування інвестиційного клімату в аграрних підприємствах. Науковий вісник ЛНУВМБТ ім. С.З. Гжицького. 2014. № 1(58), Ч. 2. С. 327—331.
4. Марміль Л.О., Ксьонжик І.В. Інвестування інноваційного розвитку харчових і переробних підприємств: монографія. Миколаїв, МДАУ, 2011. 153 с.
5. Чорна М.В., Глухова С.В. Формування ефективної інвестиційної політики підприємства: монографія. Харків: ФО-П Шейніна О.В., 2010. 210 с.
6. Романюк І.А. Нові чинники та концепції здійснення інтенсифікації сільського господарства. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2016. № 4 (36). С. 60—63.
7. Яценко О.В. Зарубіжний досвід державного регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2009. Вип. 2. С. 65—73.
8. Кропивко М.Ф. Підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості агропромислового виробництва на основі розвитку кластерних систем. Економіка АПК. 2012. № 3. С. 3—15.
9. Єрмаков О.Ю., Ігнатенко М.М. Фінансово-інвестиційне забезпечення виробничих інновацій та соціальної відповідальності аграрних підприємств. Інвестиції: практика та досвід. № 18. 2015. С. 7—10.
10. Римар І.А. Соціальні інвестиції як форма соціальної відповідальності підприємства. Актуальні проблеми економіки. 2012. № 9. С. 165—168.
11. Панухник О.В., Плекан У.М. Фінансові ресурси підприємств у системі факторів здійснення соціально відповідальної діяльності. Вісник Сумського національного аграрного університету. 2017. № 11. С. 139—143.

References:

1. Kolot, A.M. Hrishnova, O.A. and Brintseva, O.H. (2012), *Sotsialna vidpovidalnist: teoriya i praktyka rozvytku* [Social responsibility: theory and practice of development], KNEU, Kyiv, Ukraine.
 2. Ihnatenko, M.M. (2015), *Stratehiyi ta mekhanizmy upravlinnya rozvytkom sotsialnoyi vidpovidalnosti subyektiv hospodaryuvannya ahrarnoyi sfery ekonomiky* [Strategies and mechanisms for managing the development of social responsibility of economic entities of the agrarian sector of the economy], Aylant, Kherson, Ukraine.
 3. Vasylchak, S.V. and Zhydyak, O.R. (2014), "Formation of investment climate in agrarian enterprises", *Naukovyy visnyk LNUVMBT im. S.Z. Gzhytskoho*, vol. 1(58), pp. 327—331.
 4. Marmul, L.O. and Ksonzhyk, I.V. (2011), *Investuvannya innovatsiynoho rozvytku kharchovykh i pererobnykh pidpryyemstv* [Investing in innovative development of food and processing enterprises], MDAU, Mykolayiv, Ukraine.
 5. Chorna, M.V. and Hlukhova, S.V. (2010), *Formuvannya efektyvnoyi investytsiynoyi polityky pidpryyemstva* [Formation of an effective investment policy of the enterprise], FO-P Sheynina O.V., Kharkiv, Ukraine.
 6. Romanyuk, I.A. (2016), "New factors and concepts for intensifying agriculture", *Visnyk Berdyanskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, vol. 4 (36), pp. 60—63.
 7. Yatsenko, O.V. (2009), "Foreign experience of state regulation of innovation and investment activity", *Visnyk ahrarnoyi nauky Prychornomorya*, vol. 2. pp. 65—73.
 8. Kropyvko, M.F. (2012), "Increasing the competitiveness and social orientation of agro-industrial production based on the development of cluster systems", *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 3—15.
 9. Yermakov, O.YU. and Ihnatenko, M.M. (2015), "Financial and investment support of industrial innovations and social responsibility of agrarian enterprises", *Investytsiyyi: praktyka ta dosvid*, vol. 18, pp. 7—10.
 10. Rymar, I.A. (2012), "Social investment as a form of corporate social responsibility", *Aktualni problemy ekonomiky*, vol. 9, pp. 165—168.
 11. Panukhnyk, O.V. and Plekan, U.M. (2017), "Financial resources of enterprises in the system of factors of socially responsible activity", *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu*, vol. 11, pp. 139—143.
- Стаття надійшла до редакції 15.04.2019 р.*

УДК 338.47

Л. В. Забуранна,
д. е. н., професор кафедри менеджменту,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORSID ID: 0000-0002-3310-125X
К. С. Чимош,
аспірант денної форми навчання за спеціальністю 073 — менеджмент,
ННЦ Інститут аграрної економіки
ORSID ID: 0000-0002-5114-4499

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.8.7

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ТРАНСПОРТНОЮ ЛОГІСТИКОЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

L. Zaburanna,
Doctor of Economic Sciences, Professor of Management Department,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
K. Chymosh,
Ph.D. in management, Institute of Agrarian Economics

FORMATION MANAGEMENT SYSTEM OF TRANSPORT LOGISTICS AT AGRICULTURAL ENTERPRISES

Сучасні тенденції у сфері міжнародної торгівлі пов'язані зі створенням та розповсюдженням транспортно-логістичних центрів. Зарубіжний досвід показує, що такі центри є найбільш вдалою формою організації міжнародних вантажоперевезень та управління транспортною логістикою на підприємстві в цілому. Створення таких центрів уможливає комбінування видів транспорту та пропонує широкий спектр супутніх послуг. Ефект від масштабу забезпечує значне зниження собівартості і, як наслідок, ціни транспортно-логістичних послуг.

Транспортна система України має всі необхідні передумови для формування великих транспортно-логістичних центрів. Україна має у своєму розпорядженні потужну транспортну систему, до якої входять залізничний, морський, річковий, автомобільний, повітряний і трубопровідний транспорт.

Отже, проведені дослідження спрямовані на оптимізацію матеріальних потоків в аграрному секторі з використанням логістичних підходів.

In today's conditions of dynamic development the agrarian markets and technologies, logistics is one of the important factors of competitiveness at agricultural enterprise and effective satisfaction of the consumer's needs. Without a rationally organized logistics system, a company will not be able to maintain the achieved positions for a long time and, moreover, achieve leadership. Also, the efficiency of an enterprise directly depends on the level development of transport logistics, since not all of them are sufficiently equipped with vehicles for the carriage of goods. Costs on transport operations are amount 50 percent of the total cost of logistics. Transport logistics integrates planning, management and physical

transportation of products, accompanied by the necessary information flow to minimize transport and time costs.

In the article we have considered the formation a methodical approach to creating an effective management system of transport logistics at the enterprise.

Modern trends in international trade are connected with the creation and dissemination of transport and logistics centers. Foreign experience shows that such centers are the most successful form organization of international freight transportation and transport logistics management at the enterprise as a whole. Creating such centers enables to combine different kinds of transport and offers a wide range of related services. The effect provides a significant cost reduction and, as a result, the prices of transport and logistics services. The transport system of Ukraine has all prerequisites for the formation of large transport and logistics centers. Ukraine has a powerful transport system, which includes railway, sea, river, automobile, air and pipeline transport.

So the conducted research is aimed at optimization of material flows in the agrarian sector, using logistic approaches. The terminal goal of the logistics system is satisfaction the needs of consumer. The result should be manifested in decrease end prices by reducing logistics costs, preventing prices fluctuations for agricultural products.

Ключові слова: логістика, транспортування, конкурентоспроможність, змішані перевезення, маршрут, матеріальний потік, сільськогосподарська продукція.

Key words: logistics, transportation, competitiveness, mixed transportation, route, material flow, agricultural products.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ

У сільськогосподарському виробництві, логістика як наука управління матеріальними, фінансовими та інформаційними ресурсами стає все більш затребуваною. Використання на сільськогосподарських підприємствах інструментарію логістики є особливо актуальним. Зокрема в процесах матеріально-технічного забезпечення, збуту сільськогосподарської продукції, а також організації короткочасного та довготривалого зберігання на складах підприємств.

Під час використання логістики в сільськогосподарському виробництві забезпечується управління матеріальними потоками найбільш раціонально. При застосуванні логістики в сільськогосподарському виробництві виділяють такі поняття: планування, контроль, транспортування, а також рух товару з мінімізацією часу та грошей. Таким чином, створюється єдиний логістичний ланцюг, що об'єднує вантажовідправника і вантажоодержувача. Сума витрат при перевезенні сільськогосподарських вантажів по території України та за її межами досягає близько 35% від загальних витрат [16]. Це є істотним недоліком, який несе ряд витрат при перевезеннях в аграрному секторі.

Питання визначення сутності логістики, логістичних систем та їх класифікації знайшли найбільше відображення в роботах вітчизняних вчених Альбекова А.У., Анікіна Б.А., Ареф'єва С.О., Бережної В.І., Гаджинського А.М., Забуранної Л.В., Крикавського Є.В., Ларіної Р.Р., Леншина І.А., Костоглодова Д.Д., Міроті-

на Л.Б., Михайлової Л.І., Неруш Ю.М., Сергєєва В.І., Схіртладзе А.Г., Сосніна Т.Н., Хазанової Л.Е. та західних вчених Дональд Дж. Бауерсокса, Дж. С. Джонсона, Дж.Р. Стока, Д.М. Ламберта, Дж.Койла, Д. Бенсон, М.Р. Ліндерса та багатьох інших.

Питання управління транспортною логістикою в Україні та світі досліджували такі автори: Алексинська Т.В., Жунусов К.М., Котов С., Анікіна Б.А., Магомедов А.М., Шаш Н.Н.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є формування методичного підходу до створення ефективної системи управління транспортною логістикою на підприємстві в контексті підвищення економічної діяльності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Виникнення логістики спричинене у результаті тривалої інтеграції та еволюції таких наук або концепцій, як маркетинг та виробничий менеджмент. Сьогодні до логістики відносять управління людськими, енергетичними, фінансовими та іншими потоками, що мають місце в економічних системах. Проте на сучасному етапі розвитку економіки логістика не може існувати без поняття "управління", оскільки воно є основою функціонування та життєдіяльності будь-якого підприємства [15].

Тлумачення логістики як форми управління фізичним розподілом продукції нині має найбільше прихильників серед науковців, хоч і в їх тлумаченнях немає однозначності визна-

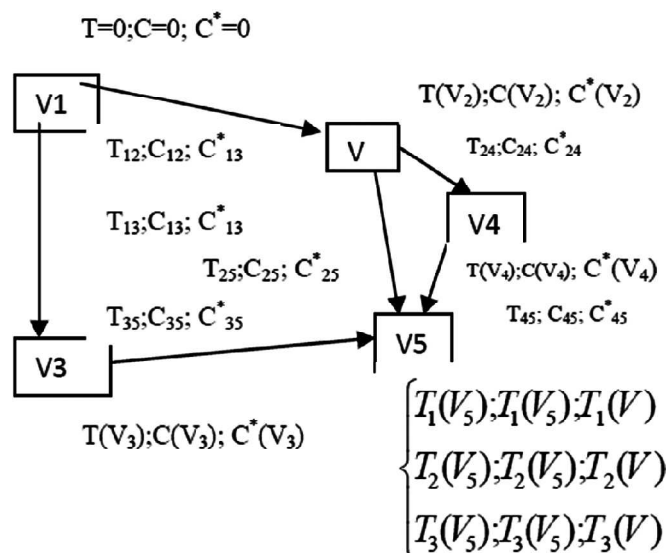

Рис. 1. Мережевий графік варіантів доставки вантажу і його характеристики

Джерело: [16].

чення об'єкта логістичних досліджень. Неоднозначність визначень змісту логістичної діяльності пояснюється різноманітністю поглядів учених теоретиків і фахівців практиків. У сучасній науці є велика різноманітність класифікації видів логістики, які можна згрупувати. Згідно з функціональним підходом в основу класифікації видів логістичної діяльності покладено ланцюг етапів руху і зміни форм логістичних потоків. Відповідно до неї можна виокремити сім найбільш поширених видів логістики: закупівельна, транспортна, складська, виробнича, розподільча, збутова, інформаційна [3; 9—11].

Поняття "транспортна логістика" є достатньо широко вживаним як серед науковців, так й серед практиків. Сьогодні у зарубіжній і вітчизняній літературі немає єдиного визначення поняття "транспортна логістика".

— Єремєєва А.Е. вважає, що це вид логістики, що управляє комплексом операцій, які забезпечують фізичне переміщення товарно-матеріальних цінностей між учасниками ланцюга поставок з мінімальними витратами, тобто переміщення потрібної кількості товару в необхідну точку, оптимальним маршрутом за необхідний час і з найменшими витратами.

— Сокур І.М. стверджує, що транспортна логістика — це організація та здійснення процесу доставки товару з мінімальними витратами, максимальною цілісністю у чітко визначений термін.

— Канке А.А. вважає, що транспортна логістика є однією з ключових логістичних функцій, що пов'язана з переміщенням продукції транспортним засобом за певною техно-

логією в ланцюгу поставок і складається з логістичних операцій та функцій, включаючи експедирування, вантажопереробку, пакування, передачу прав і власності на вантаж, страхування ризиків, митні процедури.

— Мішина Л.А. зазначає, що транспортна логістика виступає в ролі необхідної складової всієї теорії та практики логістики комерції, тому як логістика, як наука, займається управлінням всіма поточковими рухами, а управління матеріальним потоком неможливо без його перевезення.

Багатоманітність визначень поняття пов'язана насамперед з тим, що еволюціонувала сама концепція транспортної логістики, оскільки з розвитком ринкових відносин змінювалися й уточнювалися об'єкти дослідження логістики.

Конкуренція на ринку міжнародних транспортних послуг у сільському господарстві, що постійно загострюється, вимагає нових підходів до розвитку транспортних відносин, створення нових технологій та підвищення якості надаваних послуг.

За допомогою ефективного управління в сільському господарстві запропоновані математичні моделі дають можливість значно скоротити витрати перевезень, що у свою чергу призведе до значної економії грошових витрат і отримання прибутку при перевезенні сільськогосподарської продукції.

Застосування відомих математичних моделей в логістиці дозволяє оптимізувати всі види потоків (фізичні, матеріальні, енергетичні і т.д.). Задоволення інтересів проявляється у мінімізації часу доставки, скороченні витрат, збільшенні якості сільськогосподарської техніки в умовах

Таблиця 1. Аналіз специфіки функціонування і управління міжнародними транспортно-логістичними центрами Європи

Назва показника	Італія (BolognaFreightVillage)	Німеччина (Bremerhaven, InterportoBerlinSüdGroßbeeren, ін.)	Нідерланди (PortofRotterdam)
1	2	3	4
Масштаб	Концентрація в одному місці більше 100 транспортно-експедиційних компаній	Розсосередження 50 транспортно-логістичних центрів по країні, що дозволяє охопити 90 % території У порту Гамбурга представлено 600 транспортно-експедиційних компаній	Є одним з найбільших транспортно-логістичних центрів світу
Інфраструктура	Розвинута інфраструктура	Дуже розвинута інфраструктура	Найрозвинутіша інфраструктура, що виходить далеко за межі центру
Конкурентні переваги	Новітні високотехнологічні і функціональні технології; високий рівень організації перевезень; інтермодальні вантажні перевезення; мультимодальні вантажні перевезення; вигідне географічне розташування; диверсифікація послуг	Новітні високотехнологічні і функціональні технології; високий рівень організації перевезень; вигідне географічне розташування; зв'язок із іншими транспортно-логістичними центрами країни; мультимодальні вантажні перевезення; високий розвиток мережевої дистрибуції; диверсифікація послуг	Безпосередня близькість до Північного моря; розташування на перетині річок, що протікають територіями різних країн Центральної та Західної Європи; транспортні зв'язки з іншими портами Європи і світу; індивідуальний підхід до контейнерних перевезень; максимальне спрощення процедур і оптимізація операцій; мультимодальні вантажні перевезення; велика швидкість; безперебійна робота без вихідних 24 години на добу; високий рівень безпеки; найсучасніше обладнання; наявність власних представництв у всьому світі; найширший асортимент вантажів і послуг
Основні види транспорту	Залізничний, автомобільний	Морський, річковий; залізничний, автомобільний	Морський, залізничний, автомобільний
Державна підтримка	Підтримка держави; дотації, кредити, законодавче врегулювання	Дотації, кредити, інвестиції, суворий контроль на всіх рівнях влади (від державної до муніципальної)	Порт є власністю муніципалітету і федеральної влади; повна співпраця транспортно-логістичного центру з державою; максимально спрощені митні процедури; уряд розглядає транспортно-логістичний центр як основу економіки

Джерело: [1].

значного поліпшення гарантійного та післягарантійного обслуговування техніки, налагодження зв'язків між споживачем та виробником.

Виходячи з поставлених цілей використання логістики в сільськогосподарському виробництві, може забезпечити:

— підтримку відповідного рівня цін на ті чи інші логістичні послуги;

— гарантовану високу ефективність логістичних послуг;

— забезпечення надійності доставки на вимогу;

— зручність в розміщенні замовлень цілодобово (по телефону, факсу, через Інтернет і т.д.);

— повідомлення клієнтів про структуру витрат на логістичні послуги;

— гарантії клієнтам у вигляді додаткових доходів від використання логістичних послуг.

Найбільш вигідно в аграрному секторі використовувати змішані перевезення. Під час організації змішаних перевезень може використовуватися мережевий графік (рис. 1), який буде мати такі особливості:

— кожній дузі присвоюється тільки одне значення, що характеризує втрати в тимчасовому і вартісному вираженні;

— кожному проміжного пункту відповідає одне або кілька значень, що визначаються як сума довжин дуг. Кількість значень залежить від кількості альтернативних варіантів доставки в розглянутий пункт;

— мережевий графік не вимагає розрахунків раннього і пізнього строків виконання кожної роботи;

— вибір варіантів здійснюється на основі порівняння отриманих характеристик схеми доставки із заданими умовами доставки.

Кожній роботі (V_i) відповідає три значення — час (T_i), вартість доставки (C_i), та інтегрований показник (C), який визначається як сума дуг за різними варіантами доставки в один із зазначених показників при заданих умовах та є основним при прийнятті управлінського рішення про вибір варіанта доставки.

Дуга мережевого графіка являє собою або процес безпосереднього перевезення вантажу одним видом транспорту, або виконання будь-якої роботи з навантаження, розвантаження, переробки та оформлення доставки.

Шлях проходження з одного вузла до іншого може бути альтернативним, наприклад:

— якщо дуга означає процес транспортування, то це свідчить про можливість викорис-

тання на цьому маршруті кількох альтернативних один одному варіантів;

— якщо дуга означає процес оформлення вантажу в пункті, то варто залучити посередників, а відмова від їх послуг призведе до появи декількох альтернативних один одному варіантів.

Таким чином, для пунктів, де перетинаються альтернативні шляхи доставки з'являється кілька сумарних значень Т, С, С (робота V).

Вибір проводиться на основі одного визначального на даний момент часу показника. У разі, якщо важливість показників має приблизно однакове значення і якщо ні для однієї зі схем доставки не виявилось, якщо всі значення нижчі, ніж для будь-якого іншого варіанту, можна використовувати критерії прийняття рішення в умовах невизначеності.

На сьогоднішній день менеджери використовують чотири основних напрями управління логістичними процесами. Сюди включається стратегія мінімальних загальних витрат, максимального рівня обслуговування споживачів, стратегія максимальних конкурентних переваг і стратегія короткострокової максимізації прибутку. Всі завдання підприємства повинні бути взаємопов'язані між собою. Саме тому сільськогосподарським підприємствам доцільно використовувати всеосяжний, комплексний та інтегрований підхід на основі принципів логістики.

Сільське господарство, на нашу думку, необхідно розглядати як складну логістичну систему з деякими додатковими особливостями і обмеженнями, серед яких можна виділити такі:

— величезний вплив сезонності робіт в умовах обмежених часових ресурсів для проведення їх основної частини;

— взаємозв'язок усіх логістичних процесів з природним циклом розвитку в рослинництві, тваринництві та птахівництві;

— відсутність територіальної локалізації виробничих процесів, оскільки переробники сільськогосподарської сировини віддалені від її джерел [4];

— потреба в значних додаткових витратах на строкову реалізацію, переробку або зберігання продукції сільського господарства, чи то готової продукції, чи то сировини для промислової переробки;

— вимоги, що пред'являються до якості сільськогосподарської продукції, що ускладнюють всі логістичні процеси в АПК і створюють додаткові обмеження практично на кожній ділянці діяльності.

Різноманіття у розумінні сутності поняття "транспортно-логістичний центр" пов'язано

також із відмінностями цілей існування окремих з них. Так, в Італії головною метою функціонування транспортно-логістичних центрів є інтенсифікація транзиту вантажу морем, а у Німеччині — взаємодія всіх видів транспорту [7]. Вивчаючи найбільш розвинені європейські транспортно-логістичні центри, вважаємо, що доцільно звернути увагу на досвід Італії, Німеччини і Нідерландів (табл. 1). У більшості європейських країн спостерігається висока роль держави у плануванні, інвестуванні та контролі діяльності транспортно-логістичних центрів Європи. При цьому найбільш ефективними є саме ті з них, щодо яких сприяння держави є найбільшим.

Іншими важливими аспектами у отриманні конкурентних переваг є:

— розвинута інфраструктура транспортно-логістичних центрів;

— вигідне географічне розташування;

— співпраця з митницею та урядом;

— розгалужена транспортна система;

— диверсифікація послуг та видів транспорту;

— оперативність та максимальне спрощення процедур;

— новітні високотехнологічні і функціональні технології тощо.

Транспортно-логістичні центри Азії концентруються переважно поблизу від портів або ж безпосередньо на їх території. На сучасному етапі розвитку транспортно-логістичних центрів Азії спостерігається тенденція до диверсифікації видів транспорту, розширення спектру основних і супутніх послуг, активна діяльність на міжнародних ринках тощо. Таким чином, країни Азії переорієнтовують логістичні компанії і центри у великі міжнародні транспортно-логістичні утворення.

Для Сінгапуру, що є провідним регіональним і міжнародним мультимодально-логістичним центром Південно-Східної Азії, логістична індустрія грає стратегічно-визначальну роль серед галузей економіки [4]. Тобто державна підтримка транспортно-логістичних центрів Азії також є значною. Проте значні фінансові надходження є зарубіжними приватними інвестиціями.

Наприклад, у Китайської Народної Республіки (КНР) державна роль зводиться здебільшого до законодавчого регулювання. Однак слід зазначити, що організаційно-правові форми логістичних підприємств КНР обмежуються китайсько-іноземними спільними підприємствами і китайсько-іноземними коопераційними підприємствами. Частка іноземних

учасників при цьому не повинна перевищувати 50 % [4]. Таким чином, аналіз світового досвіду створення і управління транспортно-логістичними центрами дає змогу зробити висновок щодо перспективності відповідного напрямку розвитку вітчизняної економіки. При встановленні фактів порушення умов транспортування лікарських засобів, які надходять суб'єкту господарювання, уповноважена особа повинна скласти відповідний акт про встановлення фактів порушення постачальником умов транспортування, провести візуальний контроль якості агропродукції.

Нами встановлено, що проблеми підвищення ефективності діяльності підприємств аграрної сфери на основі логістики слід вирішувати комплексно і відразу в декількох напрямках:

1. Розвивати центри інформаційно-консультативних послуг (ІКЦ) для підприємств аграрної сфери. Проводити окремий семінар щодо основних принципів логістики і можливостям логістичної оптимізації в сільському господарстві агропідприємств регіону (району). Інформувати про сучасні методи управління і контролю логістичних процесів з використанням комп'ютерних технологій. Включати до переліку послуг, що надаються, аудит логістичних систем підприємства і доводити цю інформацію до посадових осіб агропідприємств.

2. Заохочувати кооперацію агропідприємств регіону (району). Особливо важливим є розвиток закупівельної і збутової кооперації між агропідприємствами. З одного боку, слід діяти директивно — виставляти плани міністерству аграрної політики та продовольства України з контролю створення кооперативних зв'язків і кількості здійснених операцій. З іншого боку, необхідно заохочувати агропідприємства, що створюють подібні сервісні центри, в функції яких буде входити доставка обладнання та запасних частин, добрив, кормів; зберігання сировини та готової продукції; доставка готової продукції споживачам тощо.

3. Створювати мережі сучасних логістичних компаній (можливо, за участю держави), які взяли б на себе всю організацію логістичних процесів для агропідприємств регіону (району) в якості послуги. Цю діяльність можуть проектувати і підтримувати співробітники ІКЦ.

4. Посилювати державну підтримку організації переробки рослинної і тваринної сировини поблизу сільськогосподарських підприємств і колективних (фермерських) господарств.

5. Підвищувати контроль діяльності всіх підрозділів, з точки зору логістичної оптимізації, з боку керівників агропідприємств.

ВИСНОВКИ

Кінцевою метою логістичної системи є задоволення потреб споживача. Результат повинен проявлятися в зниженні кінцевих цін за рахунок зменшення логістичних витрат, у запобіганні коливання цін на сільськогосподарські продукти [16].

Логістика може допомогти сільському господарству підвищити його ефективність і наближити його продукцію до споживачів за рахунок створення ефективної системи управління транспортною логістикою на підприємстві.

Транспортна система України має всі необхідні передумови для формування великих транспортно-логістичних центрів. Україна має у своєму розпорядженні потужну транспортну систему, до якої входять залізничний, морський, річковий, автомобільний, повітряний і трубопровідний транспорт.

Вигідне географічне розташування, що передбачає можливість та необхідність створення численних транспортних коридорів. Цей факт набуває особливого значення в умовах інтенсифікації зовнішніх зв'язків між європейськими країнами, а також між країнами Європи та Азії. Інтеграція з країнами Центральної та Східної Європи, що проявляється в розвитку відповідних транспортних коридорів, а також участь України у міжнародних проектах інтеграції і розвитку.

Література:

1. Анализ деятельности зарубежных логистических центров [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://repetitora.com/analiz-deyatelnosti-zarubezhnyh-logisticheskikh-centrov>.
2. Величко О.П. Развитие логистики в системе менеджмента предприятий аграрной сферы экономики: дис. д-ра экон. наук: 08.00.04 / Величко О.П. — Дніпропетровськ, 2016. — 566 с.
3. Гаджинский А.М. Логистика: учебник / А.М. Гаджинский. — М.: Дашков и Ко, 2003. — 408 с.
4. Жунусов К.М., Байгужина М. Развитие логистических систем в АПК [Електронний ресурс]. — Режим доступа: http://www.rusnauka.com/10_DN_2013/Informatica/3_1328-69.doc.htm
5. Котов С. Сельское хозяйство логистике не поддается // Интернет-газета Newslab. ru. 2011. 3 марта. — Режим доступа: <http://newslab.ru/article/367227>.
6. Логистика: учебник / под ред. Б. А. Аникина. 3-е изд., перераб. и доп. — М.: ИНФРА—М, 2014. — 345 с.

7. Логістика: теорія, ситуації, практичні завдання. Частина 1. Логістика як інструмент ринкової економіки, навчальний посібник / О. Сумець, О. Білоцерківський, І. Голофаєва. — М.: Мискдрук, 2010. — 212 с.

8. Магомедов А. М., Бучаев А. Г. Логистика агропромышленного комплекса региона // Управление экономическими системами: электрон. науч. журн. — 2013. — № 10. — Режим доступа: <http://www.uecs.ru/logistika/item/2457-2017-10-24-07-43-00>

9. Матвієнко Г.Л. Актуалізація контролінгу логістичної діяльності як функції управління на підприємствах в Україні / Г.Л. Матвієнко // Науково-технічний збірник. — Хмельницький, 2005.

10. Матвиенко Г.Л. Обоснование моделей решения оптимизационных задач в логистической деятельности предприятия / Г.Л. Матвиенко // Бизнес Информ. — 2007. — № 1—2. — 52 с.

11. Окландер М. Концепция промышленной логистики / М. Окландер // Экономика Украины. — 1993. — С. 27—33.

12. Чеботаев А.А. Специализированные автотранспортные средства [Текст]: выбор и эффективность применения / А.А. Чеботаев. — М.: Транспорт, 1988. — 159 с.

13. Чеботаев А. А. Логистика — синергетическая, качественная услуга в цене поставляемых товарных ресурсов [Текст]: [учеб. пособие для вузов] / А.А. Чеботаев, Д.А. Чеботаев. — М.: Экономика, 2009. — 262 с.

14. Чеботаев А.А. Логистика и маркетинг [Текст]: маркетингологистика: учеб. пособие для вузов / А.А. Чеботаев, Д.А. Чеботаев. — М.: Экономика, 2005. — 246 с.

15. Чурилов С.В. Логістичне управління підприємством: теоретичний аспект / С.В. Чурилов // Экономика и управление. — 2012. — № 6. — С. 142—147.

16. Шаш Н.Н., Азимов К.А., Шепелева А.Ю. Логистика: конспект лекций. — М.: Юрайт, 2015. — 134 с.

References:

1. repetitora.com (2014), "Analysis of the activities of foreign logistics centers", available at: <http://repetitora.com/analiz-deyatelnosti-zarubezhnyh-logisticheskikh-centrov> (Accessed 25 March 2019).

2. Velychko, O.P. (2016), "Development of logistics in the management system of enterprises of the agrarian sector of the economy", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Dnipro, Ukraine.

3. Gadzhinskij, A.M. (2003), Logistika [Logistics], Dashkov i Ko, Moscow, Russia.

4. Zhunusov, K.M. and Bajguzhina, M. (2013), "The development of logistics systems in agriculture", available at: http://www.rusnauka.com/10_DN_2013/Informatica/3_13286-9.doc.htm (Accessed 25 March 2019).

5. Kotov, S. (2011), "Agriculture Logistics can not be", Internet-gazeta Newslab.ru, 3 March, available at: <http://newslab.ru/article/367227> (Accessed 25 March 2019).

6. Anikin, B.A. (2014), Logistika [Logistics], INFRA-M, Moscow, Russia.

7. Sumets', O. Bilotserkivs'kyj, O. and Holo-faieva, I. (2010), Lohistyka: teoriia, sytuatsii, praktychni zavdannia [Logistics: theory, situations, practical tasks], vol. 1, Lohistyka iak instrument rynkovoi ekonomiky [Logistics as an instrument of a market economy], Miskdruk, Kharkiv, Ukraine.

8. Magomedov, A.M. and Buchaev, A.G. (2013), "Logistics of the agro-industrial complex of the region", Upravlenie jekonomicheskimi sistemami, vol. 10, available at: <http://www.uecs.ru/logistika/item/2457-2017-10-24-07-43-00> (Accessed 25 March 2019).

9. Matviienko, H.L. (2005), "Actualization of controlling logistics activity as a management function at enterprises in Ukraine", Naukovo-tekhnichnyj zbirnyk.

10. Matviienko, G.L. (2007), "Justification of models for solving optimization problems in the logistics of the enterprise", Biznes Inform, vol. 1—2, pp. 52.

11. Oklander, M. (1993), "The concept of industrial logistics", Jekonomika Ukrainy, pp. 27—33.

12. Chebotaev, A.A. (1988), Specializirovannye avtotransportnye sredstva vybor i jeffektivnost' primeneniya [Specialized vehicles choice and efficiency], Transport, Moscow, Russia.

13. Chebotaev, A.A. (2009), Logistika — sinergeticheskaja, kachestvennaja usluga v cene postavljajemyh tovarnih resursov [Logistics — a synergistic, high-quality service in the price of the supplied commodity resources], Jekonomika, Moscow, Russia.

14. Chebotaev, A.A. (2005), Logistika i marketing [Logistics and marketing], Jekonomika, Moscow, Russia.

15. Churylov, S.V. (2012), "Logistic management of the enterprise: the theoretical aspect", Ekonomika y upravlenye, vol. 6, pp. 142—147.

16. Shash, N.N. Azimov, K.A. and Shepeleva, A.Ju. (2015), Logistika: konspekt lekcij [Logistics: lecture notes], Jurajt, Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 04.04.2019 р.

УДК 338.24.021.8 338.24.021.8

Ю. В. Негода,

к. е. н., доцент кафедри фінансів, Національний університет

біоресурсів і природокористування України, м. Київ

ORCID ID: 0000-0002-9714-5438

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.8.14

ДІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ ЗМІН, ЩО ВІДБУВАЮТЬСЯ В СИСТЕМІ АГРАРНИХ ВІДНОСИН

Yu. Nehoda,

Ph.D., Associate Professor of the Department of Finance,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

THE EFFECT OF ECONOMIC LEGISLATION OF CHANGES IN THE AGRARIAN RELATIONS SYSTEM

У статті на основі аналізу результатів досліджень про процеси трансформаційного спаду в Україні запропоноване групування причин його виникнення. Доведено, що зміни, що відбуваються в системі аграрних відносин відбуваються в силу дії економічних закономірностей. Першою закономірністю перехідної економіки АПК України є трансформаційний спад, обумовлений порушенням координації між господарюючими суб'єктами через ліквідацію планової системи і низькою ефективністю аграрних ринкових інститутів економічної діяльності. Другою закономірністю трансформаційного процесу є вкрай незбалансована структура аграрного сектору. Третьою закономірністю здійснюваних перетворень є проведення приватизації та формування багатоукладності в агроекономіці. Четверта закономірність пов'язана з падінням життєвого рівня сільського населення, зумовленого аграрною кризою й високим рівнем інфляції. П'ята закономірність пов'язана зі зниженням ролі держави при проведенні сильної соціальної політики, яка стала імперативом для всіх розвинених країн світу. Шоста закономірність пов'язана з інтеграцією агро-економіки України у світове господарство.

In the article, based on the analysis of the results of studies on the processes of transformation decline in Ukraine, proposed a grouping of the causes of its occurrence. It is proved that the changes taking place in the system of agrarian relations are due to the effect of economic laws. The first regularity of the transition economy of the agroindustrial complex of Ukraine is a transformation decline, due to a violation of coordination between economic entities through the elimination of the planned system and the low efficiency of agricultural market institutions of economic activity. The second regularity of the transformation process is the extremely unbalanced structure of agrarian complexes. The third regularity of the ongoing reforms is the privatization and the formation of multiculturalism in agro-economics. The fourth law is related to the decline in the living standard of the rural population, caused by the agrarian crisis and high inflation. The fifth regularity is connected with the decline of the role of the state in conducting a strong social policy, which became imperative for all developed countries of the world. In the current tendency of the socialization of the Ukrainian economy, it is still necessary to link the development of the agrarian sector with the processes of social orientation. The sixth regularity is connected with the integration of Ukrainian agro-economics into the world economy. The economic self-determination of Ukraine is inextricably linked with its integration into the modern world economy and its place in the processes of globalization. Globalization is nothing more than a manifestation of the modern post-industrial transformation of agrarian economics and society in relations between countries. The main impulses of globalization come from the economy and, above all, from the sphere of social production, therefore, we consider globalization mainly as an economic phenomenon. Intensification of economic ties, deepening of the international division of labor are reflected in the expansion of trade, its role in world GDP.

Ключові слова: аграрний сектор, економіка, реформування, трансформація, теорія.

Key words: agrarian sector, economy, reform, transformation, theory.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

З початку 1990-х років Україна вступила в складний період зміни економічної системи і переходу від соціалістичного планового госпо-

дарства, який повністю себе вичерпав до соціально-орієнтованої ринкової економіки. Однією з головних негативних рис економіки перехідного періоду є відсутність цілісної, не-

суперечливої та когерентної інституційної системи. Логічною є необхідність виявлення можливої багатоваріантності здійснення економічних перетворень, реальних тенденцій трансформаційного процесу і правил переходу від однієї форми суспільних виробничих відносин до іншої. Якісна зміна в економічній системі здійснюється завдяки діям економічних закономірностей.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у розробку теорії ринкової трансформації аграрного сектору і механізму функціонування внесли ряд вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів: Бочан І.О., Гражевська Н.І., Зілгалова О.А., Осташко Т.О. та інші. У наукових працях даних авторів розглянуто різні аспекти даного питання, але потребують подальшого дослідження економічні закономірності змін, що відбуваються в системі аграрних відносин.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є визначити дію економічних закономірностей змін, що відбуваються в системі аграрних відносин та згрупувати причини виникнення трансформаційного спаду в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Зміни, що відбуваються в системі аграрних відносин відбуваються в силу дії економічних закономірностей. Першою закономірністю перехідної економіки АПК України є трансформаційний спад, обумовлений порушенням координації між господарюючими суб'єктами через ліквідацію планової системи і низькою ефективністю аграрних ринкових інститутів економічної діяльності. Трансформаційний спад характеризується системною кризою, при якому висока інфляція, спад виробництва і падіння життєвого рівня були наслідком руйнування колишніх економічних інститутів і слабкості створюваних ринкових відносин.

Нині вітчизняні дослідники не прийшли до єдності про причини і механізми спаду, до сукупності яких часто відносять розпад СРСР, лібералізацію цін і зовнішньої торгівлі, зниження сукупного попиту та урядових замовлень. На основі аналізу результатів багатьох досліджень про процеси трансформаційного спаду в Україні ми можемо запропонувати таке групування причин його виникнення.

Перша група включає події початкового етапу політичного та соціального перевлаштування економічної системи України:

— розпад СРСР, розрив господарських зв'язків між країнами СНД та створення нових зовнішніх економічних відносин з державами сучасного світу;

— скасування планової системи;

— лібералізація цін та зовнішньої торгівлі;

— зменшення витрат на оборону.

Друга група стосується особливостей вітчизняних перетворень:

— монопольна структура виробництва;

— низька ефективність економіки;

— невміння або небажання керівників підприємств діяти в ринковій економіці;

— колективістський характер внутрішньо-фірмових та між фірмових відносин.

Третя група охоплює конкретні результати діяльності державних структур щодо дії соціально-економічного механізму в період перебудови:

— жорстке раціонування кредиту під оборотні кошти або підтримання високої ставки по кредитах;

— затримка виплат з бюджету, що тягне за собою високу заборгованість держави і ланцюжок неплатежів;

— зниження курсу долара, що веде за собою підвищення частки імпорту і витіснення вітчизняних товарів;

— скорочення дефіциту державного бюджету.

До четвертої групи належать й інші причини, які одними авторами визнаються як істотні та оскаржуються іншими авторами:

— 3/4 знос виробничих потужностей при відсутності капіталовкладень;

— нераціональна система податків, надмірний податковий прес.

До п'ятої групи можна віднести:

— зниження сукупного попиту;

— зміна відносних цін, зокрема збільшення цін на ресурси по відношенню до цін на готову продукцію;

— інституційна та структурна перебудова економіки.

Період трансформаційного спаду супроводжується, як правило, двома негативними тенденціями — "негативною" адаптацією та депресивною стабілізацією, тобто збереженням обсягів виробництва на дуже низькому рівні. Перетворення національної аграрної економіки багато в чому відповідають принципам її "негативного" адаптивного розвитку. При процесах інтеграції та поділу праці, що відбу-

ваються на світовому ринку продовольства в Україні відбувається дезінтеграція та регіоналізація суб'єктів (підприємств, об'єднань тощо), що протидіє ефективному використанню реальних особливостей місцевих ґрунтово-кліматичних, технологічних, біологічних, матеріальних та трудових ресурсів в інноваційному розвитку суспільного виробництва. Безперервна та стійка економічна криза глибоко ускладнила тривалий перехід до ринкової системи розвитку національної економіки. Адаптація суб'єктів агропромислового ринку малоефективними методами до умов перехідної економіки проявилася виникненням негативних мікро- та макроекономічних наслідків: наростанням бартерного товарообміну, масових неплатежів, взаємної заборгованості підприємств, ухиленням від податків, посиленням "тіньової" економіки.

При всіх проблемах негативних наслідків аграрних перетворень, поступова адаптація підприємств до нових умов призвела до ряду позитивних результатів. Перш за все в аналізі своєї діяльності господарські одиниці почали враховувати співвідношення витрат і випуску в якості об'єктивного критерію оцінки ринкового ціноутворення. Дослідження поведінки суб'єктів ринку, дозволяє регулювати хронічний дефіцит продовольства за допомогою розширення асортименту свіжої сільськогосподарської та продовольчої продукції, вирівнювання рівня регіонального та сезонного забезпечення продуктами харчування, а також імпортно-експортних потоків. Назріла гостра необхідність докорінної реорганізації та модернізації харчової промисловості, промислових галузей з виробництва засобів виробництва для аграрних комплексів, появи в них нових прогресивних господарських структур, створення передових технологій, припливу іноземного капіталу.

Водночас необхідно мати на увазі принципово важливу відмінність трансформаційного спаду від циклічної кризи в ринковій економіці. Циклічна криза створює сама для себе передумови для переходу до зростання: припиняють існування неконкурентоспроможні, технологічно відсталі виробництва; створюються внутрішні імпульси зростання. Трансформаційний спад не породжує таких імпульсів. Тому вихід із трансформаційного спаду вимагає створення макроекономічних та інституційних умов для розширення економічної діяльності.

Другою закономірністю трансформаційного процесу є вкрай незбалансована структура аграрних комплексів. У 80-ті роки ХХ ст. більше половини кінцевого продукту АПК припадало

на сільське господарство. Питома вага виробництва засобів виробництва становив менше 30%, а сфери обігу — 8%. В економічно розвинених країнах з високоефективним агропромисловим виробництвом, чітко простежується тенденція до підвищення питомої ваги вартості продукції несільськогосподарських сфер і суттєве зменшення частки сільського господарства. Частка сільського господарства у вартості кінцевої продовольчої продукції в США за період з 1950 по 1989 рр. зменшувалася з 28,1 до 10,0%. У Великобританії виробництво сільськогосподарських засобів виробництва становить 19,8%, сільськогосподарське виробництво — 11,4%; в Німеччині — відповідно 17,6 12,6% [4].

Така тенденція зміни вартісної структури кінцевого продукту агропромислового комплексу розвинених країн, є прямим наслідком індустріального розвитку національних економік та раціоналізації суспільного розподілу праці. Недосконалість функціональної структури АПК призвело і до великих втрат сільськогосподарської продукції, в тому числі близько 30—40% від нерозвиненості виробничої та соціальної інфраструктури [3].

Вітчизняне реформування призвело до суттєвих змін економіки галузевих сфер аграрних комплексів. Галузі промисловості страждають від низького попиту на свою продукцію, бо підприємства з виробництва засобів виробництва для сільського господарства вкрай погано адаптовані до фінансового стану вітчизняних аграрних підприємств. Промислові галузі, що працюють виключно на внутрішній ринок, зіткнулися з різким звуженням попиту на свою продукцію і знаходяться в кризі. Експорторієнтовані галузі не дуже постраждали від звуження попиту продукції, що випускається на внутрішньому аграрному ринку, бо знаходять свою нішу на зовнішніх ринках. Перспектива розвитку цих галузей може зіткнутися з тим, що зростання попиту на їхню продукцію на внутрішньому ринку може бути стримана своїм власним небажанням знижувати ціни в порівнянні зі світовим рівнем і пристосовуватися до потреб внутрішнього покупця.

Значні зміни в структурі продукції аграрного сектору відбулися в сфері виробництва продовольчих товарів і предметів споживання із сільськогосподарської сировини, частка яких на сучасному етапі займає 34,3% проти 8,2% в середині 70-х років ХХ ст. Перш за все це стоїть інтенсивного розвитку харчової, переробної та легкої промисловості.

Третьою закономірністю здійснюваних перетворень є проведення приватизації та фор-

мування багатуюкладності в агроєкономіці. Основи ринкового механізму вітчизняної аграрної економіки були закладені в 1999—2000 рр. шляхом приватизації та встановлення різних форм власності, лібералізації цін та торгівлі у всій структурі національної економіки. Перехід аграрного сектору до ринкових відносин у країні виявився руйнівним. Проведена реформа аграрного сектора спочатку відрізнялася специфічними особливостями функціонування АПК. Невипадково роздержавлення і приватизацію Гражевська Н.І. вважає поняттями ідентичними. Під роздержавленням в аграрному секторі узагальнено прийнято вважати відчуження держави від прав на володіння, розпорядження та користування землею, іншими засобами виробництва і виробленою продукцією, відмова від контролю та втручання в господарсько-виробничу діяльність товаровиробників, тоді як приватизація — це передача державної (загальнонародної) власності в руки приватних осіб [2].

Практика свідчить про формальну приватизацію, яка зводилася в основному до підготовки та оформленні необхідних документів лише для зміни організаційно-правових форм підприємств. Суттєвих перетворень в організації та управлінні господарської діяльності, структурі виробництва не відбулося. На думку Бочан І.О., "приватизація сьогодні змінила статус сільськогосподарського підприємства, але не супроводжувалася при цьому його внутрішньою реорганізацією — зміною суті внутрішньогосподарських відносин, появою нових рушійних сил економічного розвитку села". В процесі приватизації фактично сформувався численний прошарок приватних власників [1]. Однак здійснення аграрної реформи не може бути одноразовим актом тільки лише за допомогою організації форм господарювання та власності. Це тривалий процес формування ринкових умов ведення аграрного виробництва, що дозволяють динамічно розвиватися різним формам господарювання.

Четверта закономірність пов'язана з падінням життєвого рівня сільського населення, зумовленого аграрною кризою й високим рівнем інфляції. Одним з основних макроекономічних показників, що характеризують рівень економічного розвитку тієї чи іншої країни, є валовий внутрішній продукт (ВВП), який з 1989 року до другої половини 90-х років XX ст. скоротився майже наполовину. Осташко Т.О. висловлює сумнів в тому, що цей показник відображає справжню глибину кризи, вважаючи, що агропромислове виробництво за роки реформ ско-

ротилися дещо менше, приблизно на 1/3, тому що в перехідний період є складність вимірювання економічної динаміки. До початку реформ ціни були контрольованими і заниженими, а співвідношення між ними — спотвореними [4]. Стрімка інфляція 1992—1995 рр. привела до формування принципово інших рівнів і співвідношення цін, а самі методики статистичного аналізу не завжди дозволяють привести ціни до якоїсь єдиної бази, що дозволяє робити коректні порівняння. Крім цього, економічну динаміку спотворює тіньова економіка, яка за різними підрахунками становить 20—25% ВВП країни і не реєструється з корисливою метою скорочення податкових платежів у підприємницькій діяльності.

П'ята закономірність пов'язана зі зниженням ролі держави при проведенні сильної соціальної політики, яка стала імперативом для всіх розвинених країн світу. В сучасній соціальній політиці людський фактор і соціальне партнерство набули вирішального значення. У зв'язку з цим досвід західноєвропейських країн щодо становлення та функціонування соціальної ринкової економіки має бути показовим для ринкових перетворень національної економіки.

Один з головних теоретиків-економістів Німеччини Ал. Мюллер-Армак 1948 році зазначав, що бажана сучасна ринкова економіка повинна мати ясно виражену соціальну спрямованість та прив'язку. Її соціальний характер обґрунтовується вже тим лише фактом, що вона в змозі пропонувати велику і більш різноманітну товарну масу за цінами, у встановленні рівня яких вирішальним чином через свій попит є спільником споживач. Якщо вже в самій продуктивності ринкової економіки закладено потужний соціальний елемент, то виявляється, що так само необхідно з усією рішучістю провести ряд заходів щодо гарантії соціальної забезпеченості, яка обов'язково реалізується в рамках ринкової економіки [3].

Соціальний характер сучасної розвинутої ринкової економіки проявляється не тільки в ефективному насиченні ринку великою кількістю та різноманітністю матеріальних благ й послуг, але і в гуманізації самого виробничого процесу, в створенні на виробництві умов, щоб працівник міг би реалізувати себе як особистість, найбільш повно розкрив і використовувати свій творчий потенціал. До цього слід додати, що набули широкого поширення в розвинених країнах відносини соціального партнерства, які реалізуються в так званих "людських відносинах" та інших формах співробітництва різних соціальних груп в процесі виробниц-

тва. В сучасній тенденції соціалізації економіки України ще слід ув'язати розвиток аграрного сектора з процесами соціальної орієнтації.

Шоста закономірність пов'язана з інтеграцією агроекономіки України у світове господарство. Економічне самовизначення України нерозривно пов'язане з її інтеграцією в сучасне світове господарство та знаходження свого місця в процесах глобалізації. У науковій літературі з'явилася тенденція абсолютизації та не виправдано розширеного трактування цього поняття. Зазначимо, що глобалізація — це новий щабель інтернаціоналізації суспільного життя: економічних, політичних, соціокультурних, екологічних, демографічних зв'язків між народами.

Глобалізація є ніщо інше, як прояв сучасної постіндустріальної трансформації аграрної економіки та суспільства в стосунках між країнами. Основні імпульси глобалізації йдуть від економіки і, перш за все, від сфери суспільного виробництва, тому глобалізацію ми розглядаємо в основному як економічний феномен. Інтенсифікація господарських зв'язків, поглиблення міжнародного поділу праці знаходять своє вираження в розширенні торгівлі, її ролі в світовому ВВП.

ВИСНОВКИ

Таким чином, аналіз теоретичних підходів до дослідження процесу системної трансформації аграрного сектору економіки дозволив обґрунтувати авторську концепцію, новизна якої полягає в теоретичному розвитку положень, які розкривають сутність та зміст цього процесу, виявленні його закономірностей (трансформаційний спад, падіння життєвого рівня сільського населення, незбалансованість структури АПК, проведення приватизації та формування багатоукладності в агроекономіці, глобалізація та інтеграція в світове господарство); розширенні й обґрунтуванні системи параметрів оцінки трансформаційного процесу за критеріальними групами (якісна й кількісна оцінка ресурсного потенціалу, стан ринкових відносин і відносин власності, рівень розвитку різних механізмів регулювання, соціальні результати трансформації). Зміни, що відбуваються в системі аграрних відносин здійснюються в силу дії економічних закономірностей.

Література:

1. Бочан І.О. Системна трансформація економіки України та шляхи подолання кризових явищ: інституціональний підхід. Вісник еко-

номіки транспорту і промисловості. — 2010. — № 29. — С. 24—30.

2. Гражевська Н.І. Відображення трансформаційних процесів у системі категорій соціально-економічної динаміки. Економічна теорія. — 2007. — № 4. — С. 19—29.

3. Зілгалова О.А. Особливості розвитку трансформаційних економік. Науковий вісник НЛТУ України. — 2008. — Вип. 18. — № 9. — С. 48—53.

4. Осташко Т.О. Ринкова трансформація аграрного сектора: монографія. — К.: Фенікс, 2004. — 280 с.

References:

1. Bochan, I.O. (2010), "Systemic transformation of Ukraine's economy and ways to overcome crisis phenomena: institutional approach", *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, vol. 29, pp. 24—30.

2. Grazhevskaya, N.I. (2007), "Reflection of transformation processes in the system of categories of socio-economic dynamics", *Ekonomichna teoriya*, vol. 4, pp. 19—29.

3. Zilgalova, O.A. (2008), "Features of the development of transformational economies", *Scientific herald of NLTU of Ukraine*, vol. 29, pp. 24—30.

4. Ostashko, T.O. (2004), *Rynkova transformatsiya ahrarnoho sektora. Market transformation of the agrarian sector*, Feniks, Kiev, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2019 р.

www.dy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

Видання включено до переліку
наукових фахових видань України
з ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73

УДК 336.02+332.2

О. О. Лемішко,

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, Національний університет

біоресурсів і природокористування України, м. Київ

ORCID ID: 0000-0002-6216-652X

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.8.19

ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ОБ'ЄКТ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

O. Lemishko,

PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Finance,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

LAND CAPITAL AS AN OBJECT OF FINANCIAL POLICY IN THE AGRARIAN SECTOR OF THE ECONOMY

Предметом дослідження є теоретичні засади, методичні основи і практичні аспекти стимулювання обігу земельного капіталу методами фінансової політики в аграрному секторі економіки. Об'єктом дослідження є процеси взаємообумовленого розвитку земельного і фінансового ринків. У процесі підготовки статті використано сучасні методи проведення наукових досліджень: системний підхід, аналіз і синтез, формалізація. Встановлено пріоритетність земель сільськогосподарського призначення для національної безпеки, а також їх значний вплив на розробку і реалізацію фінансової політики в аграрному секторі економіки, включаючи фінансову підтримку розвитку сільських територій. Обґрунтовано концепти бюджетного фінансування цільових державних програм у сфері управління земельним фондом на засадах консолідації земельної власності і проведення суцільної агрохімічної паспортизації. На основі аналізу складу і структури транзакцій із земельними ресурсами сільськогосподарського призначення за кількістю угод і площею зроблено висновок про низький стан розвитку земельного ринку, обумовлений, в основному, діючим мораторієм на відчуження земель сільськогосподарського призначення, запровадженням Земельним Кодексом України. Враховуючи, що орендні відносини є найбільш поширеними на ринку сільськогосподарських земель, визначено їх основні переваги і недоліки, розроблено пропозиції з підвищення вимог до змісту договорів оренди в частині більш чіткої регламентації прав і обов'язків власників землі та орендарів, посилення контролю за їх виконанням із боку місцевих органів влади. На основі аналізу статистичних даних зроблено висновок про значну варіацію ролі орендної плати за земельні ділянки сільськогосподарського призначення у складі доходів органів місцевого самоврядування, а також розмірів середньої орендної плати за регіонами України. Наведено припущення щодо рівня ціни земель сільськогосподарського призначення після відміни мораторію залежно від кола покупців.

The subject of the study is theoretical foundations, methodological bases and practical aspects of stimulating the circulation of land capital by methods of financial policy in the agricultural sector of the economy. The object of the study is the processes of interdependent development of land and financial markets. In the process of preparation of the article, modern methods of carrying out scientific research are used: systematic approach, analysis and synthesis, formalization. Priority of agricultural lands for national security was established, as well as their significant influence on the development and implementation of financial policy in the agricultural sector, including financial support for the development of rural areas. The concepts of budget financing of the target state programs in the field of land fund management on the principles of consolidation of land ownership and carrying out of the continuous agrochemical certification are substantiated. Based on the analysis of the composition and structure of transactions with agricultural land resources by the number of transactions and the area concluded the low state of development of the land market, due mainly to the current moratorium on alienation of agricultural land, introduced by the Land Code of Ukraine. Taking into account that the lease relations are the most common in the market of agricultural land, their main advantages and disadvantages are defined, proposals for increasing the requirements for the content of lease agreements are developed in the area of more precise regulation of rights and obligations of land owners and tenants, strengthening control over their implementation from the local authorities. Based on the analysis of statistical data, it was concluded that there is a significant variation in the role of rent for agricultural land in the composition of local government revenues, as well as the size of the average rent in the regions of Ukraine. The assumption is made about the price level of agricultural lands after the moratorium is canceled, depending on the range of buyers.

Ключові слова: земельний капітал, фінансова політика, аграрний сектор економіки, оренда, мораторій, відтворення.

Key words: land capital, financial policy, agrarian sector of the economy, lease, moratorium, reproduction.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Земельна реформа є одним із пріоритетних напрямів розвитку національної еконо-

міки, покликаним створити повноцінний ринок земель сільськогосподарського призначення, удосконалити орендні відносини на селі, забезпечити ефективне використання земель державної і комунальної власності. Вирішення земельного питання, відповідно

до запитів суспільства, надасть вагомий поштовх активізації фінансового ринку: покращить його інвестиційну привабливість, сприятиме якісному оновленню формально існуючих кредитних і фондів іпотечних механізмів, зміцнить екзогенні джерела відтворення капіталу в аграрному секторі економіки.

Незрілість інституціональної структури економіки України обумовила введення законодавчої заборони на обіг земель сільськогосподарського призначення, встановленої Земельним кодексом України у 2001 році [1]. Розділ IX "Прикінцеві положення" Земельного Кодексу України визначає, що до набрання чинності законом про обіг земель сільськогосподарського призначення, але не раніше 1 січня 2020 року, забороняється внесення права на земельну частку (пай) до статутних капіталів господарських товариств; не допускається купівля-продаж земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності, земель, відчуження і зміна цільового призначення (використання) земельних ділянок, які перебувають у власності громадян та юридичних осіб для ведення товарного сільськогосподарського виробництва. Законопроект "Про обіг земель сільськогосподарського призначення" внесено на розгляд Верховної Ради України ще у 2016 році, але перспективи його прийняття залишаються не визначеними [2]. Проте у поточний час в Україні створено відповідне інституціональне забезпечення розвитку ринку землі, зокрема введено в дію систему державного кадастру та реєстрації речових прав на нерухоме майно.

**АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ
І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО
РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ
І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ
НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ
ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ,
КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ
ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ**

Проблеми формування і обігу земельного капіталу знаходяться у центрі уваги багатьох учених. Левченко Н. М. зазначає, що для забезпечення передумов розвитку аграрного сектора економіки необхідно завершити земельну реформу, удосконалити фінансово-кредитну політику розвитку АПК, побудувати інфраструктуру аграрного ринку тощо [3]. Погоджуємося з Залізко В.Д. [4, с. 73], що неврахування капіталу землі призводить до значних диспропорцій у економіці

сільських територій, зокрема у процесі формування інституту ціноутворення на продукцію сільського господарства. Разом із тим, продаж усього "пучка правомочностей" на землі сільськогосподарського призначення, які займають ліву частку території України, становить загрозу не лише економічній, а й національній безпеці країни. У праці Галушко В.П. [5] вирішується проблема перегляду показників економічної ефективності виробництва з урахуванням специфіки землі. Високо оцінюючи науковий доробок зазначених авторів, слід вказати на недостатню проробку земельного капіталу як об'єкту фінансової політики в аграрному секторі економіки. Формування дієвого інституту права власності є стратегічним завданням, вирішення якого дозволить зміцнити економічну безпеку України, зокрема у питаннях ціноутворення, рівномірності розподілу ресурсів тощо.

**ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ
СТАТТІ**

Метою статті є обґрунтування науково-практичних рекомендацій зі стимулювання обігу земельного капіталу методами фінансової політики в аграрному секторі економіки.

**ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ
ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ
ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ
НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ**

Земля є первинною, головною продуктивною силою аграрного сектору, без якої виробничий процес стає неможливим [6, с. 90]. Сільськогосподарська земля — основний капітал сільських територій. Тому важливим завданням фінансової політики є організація належного фінансування земельного фонду, зокрема процесу використання, збереження, покращення та охорони сільськогосподарських угідь.

Станом на 01.01.2016 року земельний фонд України становить 60354,9 тис. га, з них сільськогосподарські землі — 70,8%, ліси та інші лісовкриті площі — 17,6%, забудовані землі — 4,2%, відкриті заболочені землі — 1,6%, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (кам'янисті місця, піски, яри інші) — 1,7%, води (території, що покриті поверхневими водами) — 4,1% [7]. Основу земельного фонду складають сільськогосподарські землі, у т.ч. 41507,9 тис. га — сільськогосподарські угіддя, з них: рілля — 53,9%, перелоги — 0,4%, багаторічні насадження — 1,5%, сіножаті — 4,0%, пасовища — 9,0%. У періоду розрізі сільськогосподарські землі

мають нормальне розподілення і правосторонню асиметрію. Найбільші розміри земель мають Одеська (2659 тис. га) і Дніпропетровська (2581 тис. га). Найбільша кількість регіонів (9 — розташовані по мірі убування) припадає на інтервал [2000; 2500] тис. га: Харківська, Запорізька, Полтавська, Чернігівська, Донецька, Кіровоградська, Вінницька, Миколаївська, Херсонська. Найменші обсяги сільськогосподарських земель (до 1000 тис. га) мають такі 4 області: Рівненська, Івано-Франківська, Чернівецька, Закарпатська.

Формування земельного фонду потребує фінансування робіт з обстеження сучасного стану угідь, визначення агрохімічного стану та фізичного складу ґрунтів, їх придатності для вирощування сільськогосподарської продукції, проведення рекультивації та поліпшення стану земель, меліоративних заходів тощо. Джерелом фінансування зазначених робіт мають бути бюджетні кошти держави і органів місцевого самоврядування, оскільки вони уособлюють права громадян України як головних власників природних ресурсів, включаючи земельні, незважаючи на приватизацію частини з них. Враховуючи обмеженість бюджетних коштів і відсутність реальної можливості здійснення значних капіталовкладень у поліпшення земель, доцільно забезпечити організоване вилучення з обігу земель, які за своїми агрохімічними, біологічними, фізичними властивостями не є придатними до використання, малопродуктивні, надмірно забруднені і засмічені. Завдяки цьому можна провести оптимізацію, а бюджетні кошти, що вивільнилися, спрямувати на відтворення тих сільськогосподарських угідь, які за властивостями продуктивності є найбільш придатні до використання. Одним із джерел залучення коштів для збереження, покращення та охорони земель, імплементації новітніх технологій, створення сучасної технічної бази є введення податкових канікул для сільгоспвиробників, які спрямовують власний прибуток на удосконалення організації земельного господарства та покращення якості земель.

Особливості роздержавлення земельного фонду в Україні привели до розпорошеності земельної власності, функціонування якої ускладнює недоступність для пересічних жителів сіл та селищної місцевості базових інститутів приватної власності, притаманних розвиненим країнам: фіксація економічного потенціалу земельних активів із визначеною концепцією землекористування; функціонування

уніфікованої інформаційної системи відомостей про наявні земельні активи та їх потенційну прибутковість, як бази для визначення ринкової ціни землі; захист прав власності на землю; відповідальність власників та землекористувачів за дотримання умов договорів оренди; підвищення ліквідності земельних активів.

У 2018 році було прийнято Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні" [8]. Він покликаний врегулювати проблеми колективної власності на землю, які виникли за наслідками кампанії її масового паювання, зокрема в частині консолідації земель. Серйозною є проблема обробки землі і вирощування сільськогосподарських культур, коли одне поле використовують одночасно кілька орендарів, а юридично оформлені ділянки, які орендує кожен з них, не складають замкнених контурів і хаотично розкидані по всьому полю. Для зведення їх в одне ціле може бути застосований обмін ділянками — найпростіший засіб консолідації, якій є діючим навіть в умовах земельного мораторію в Україні. Обов'язковою є вимога до рівноцінності земельних ділянок, коли їх нормативна грошова оцінка є рівною або відрізняється не більше, ніж на 10%.

Продаж земельних ділянок державної чи комунальної власності або прав на них (оренди, суперфіцію (від лат. *superficies* — право користування чужою земельною ділянкою для за будови), емфітевзису (лат. *emphyteusis* — право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб)) здійснюється виключно на земельних торгах, крім випадків, встановлених частинами другою і третьою статті 134 Земельного Кодексу України. Земельні торги проводяться у формі аукціону, за результатами проведення якого укладається договір з учасником (переможцем), який запропонував найвищу ціну за земельну ділянку, що продається, або найвищу плату за користування нею, зафіксовану в ході проведення земельних торгів. На кінець 2018 року в Україні утворено 742 об'єднані територіальні громади. Рішенням уряду розпочато процес передачі сільськогосподарських земель за межами населених пунктів у їх розпорядження [9].

Транзакції з земельними ділянками віддзеркалюють стан земельного ринку України (табл.

Таблиця 1. Кількість та площа сільськогосподарських земель України, з якими відбулися транзакції за 2016 рік

Транзакція	Кількість		Площа	
	Одиниць	Структура, %	га	Структура, %
Продаж	43871	3,73	35225,3	0,36
Спадщина	252394	21,46	1447793	14,73
Міна	24343	2,07	24436,7	0,25
Іпотека	774	0,07	706,1	0,01
Оренда	843528	71,72	8279902	84,24
Емфітевзис	11231	0,95	40356,4	0,41
Разом	1176141	100	9828419,5	100
Всього сільськогосподарських земель, тис. га	х	х	42726,4	х
Питома вага, %	х	х	23,00	х

Джерело: побудовано за даними [7].

1). За підсумками 2016 року основними транзакціями земельного ринку за кількістю є: оренда (71,72%), спадщина (21,46%), продаж (3,73%), міна (2,07%), емфітевзис (0,95%), іпотека (0,07%). Перші позиції за площею також займають такі транзакції: оренда (84,24%), спадщина (14,73%). Питома вага інших транзакцій є незначною: емфітевзис (0,41%), продаж (0,36%), міна (0,25%), іпотека (0,01%). Питома вага обсягу зазначених транзакцій у площі

Таблиця 2. Інформація про земельні аукціони, які відбулися в Україні протягом 2013—2017 рр.

Область	Всього		Землі сільськогосподарського призначення			
	площа, га	кількість, од.	площа, га	кількість, од.	питома вага, %	
					за площею	за кількістю
1	2	3	4	5	6	7
Вінницька	2900	378	2668	201	92,00	53,17
Волинська	9254	617	8971	369	96,94	59,81
Дніпропетровська	1981	149	750	40	37,86	26,85
Донецька	5989	267	5862	251	97,88	94,01
Житомирська	1292	108	1273	48	98,53	44,44
Закарпатська	498	85	486	31	97,59	36,47
Запорізька	749	58	744	41	99,33	70,69
Івано-Франківська	895	248	831	44	92,85	17,74
Київська	633	186	557	18	87,99	9,68
Кіровоградська	4164	362	3837	230	92,15	63,54
Луганська	1055	62	1048	39	99,34	62,90
Львівська	8458	690	7956	394	94,06	57,10
Миколаївська	3041	194	3028	113	99,57	58,25
Одеська	20781	576	20771	568	99,95	98,61
Полтавська	4833	679	4651	546	96,23	80,41
Рівненська	1806	420	1657	90	91,75	21,43
Сумська	6424	639	6345	587	98,77	91,86
Тернопільська	5452	477	5382	390	98,72	81,76
Харківська	2962	297	2729	228	92,13	76,77
Херсонська	14854	387	14806	279	99,68	72,09
Хмельницька	2163	204	2003	94	92,60	46,08
Черкаська	4352	632	4065	464	93,41	73,42
Чернівецька	1478	134	1410	73	95,40	54,48
Чернігівська	13919	466	13754	410	98,81	87,98
м. Київ	4	5	-	-	-	-
Україна	119938	8320	115583	5548	96,37	66,68
Всього земель, тис. га	57928,5	х	42726,4	х	х	х
Питома вага торгів на аукціонах, %	0,21	х	0,27	х	х	х

Джерело: побудовано за даними [7].

сільськогосподарських земель становить 23%, переважно за рахунок оренди.

Загальна площа земельних ділянок, включених до переліку, права оренди яких передбачалося продати на земельних торгах протягом 2013—2018 років, складала 297818,9 га, у т.ч. найбільша частка припадала на Кіровоградську область (46,32%) і Одеську область (14,19%) [10]. Загальна площа земельних ділянок, права оренди яких продано на земельних торгах, — 129641,90 га, у т.ч. Одеська область (17,76%), Херсонська область (11,71%). Процент проданих

прав оренди на земельні ділянки від загальної кількості, включених до переліку, становить 43,5%, найбільший він у таких областях: Тернопільська (73,8%), Чернігівська (63,0%), Львівська (62,4%), найменший у таких областях: Запорізька (15,7%), Київська (11,1%), Кіровоградська (3,0%).

Протягом 2013—2017 рр. в Україні відбулося 8320 аукціонів, на яких було реалізовано 119 938 га землі, з яких землі сільськогосподарського призначення становлять за площею 96,37%, за кількістю 66,68% (таб. 2). Це пояснюється більшим середнім розміром сільськогосподарської ділянки порівняно з іншими.

Через мораторій, обсяги торгів землею за площею мізерні: всього — 0,21%, сільськогосподарські — 0,27%. Найбільшу кількість аукціонів із продажу сільськогосподарських земель було проведено в таких областях: Сумська — 587, Одеська — 568, Полтавська — 546, найменша: Дніпропетровська — 40, Луганська — 39, Закарпатська — 31, Київська — 18. За площею сільськогосподарських земель, проданих на аукціонах, лідирують такі області: Одеська (20771 га), Херсонська (14806 га), Чернігівська (13754 га). Найгірші позиції за зазначеним показником мають такі області: Івано-Франківська (831 га), Дніпропетровська (750 га), Запорізька (744 га), Київська (557 га), Закарпатська (486 га).

Відсутність ринку землі сільськогосподарського призначення частково компенсує її оренда, але у разі короткострокового характеру вона не сприяє дбайливому гос-

подарюванню на землі, здійсненню видатків на заходи із її охорони, призводить до виснаження землі, її хижацької експлуатації, погіршення якості ґрунтів, зростання земельних площ, які зазнали впливу ерозії тощо. Зазначене істотно звужує можливості інтенсивного землеробства у подальшому. Підвищенню ефективності функціонування інституту оренди сприятиме створення умов взаємодії з механізмами купівлі-продажу землі, її реального відчуження.

Орендна плата за земельні ділянки є одним із вагомих джерел доходів органів місцевого самоврядування. Рейтинг областей України за розміром надходжень до місцевих бюджетів від орендної плати за земельні ділянки сільськогосподарського призначення у 2017 році очолює Одеська область (16723,7 тис. грн), найнижчі надходження мають Закарпатська область (165,7 тис. грн) і Дніпропетровська область (162,3 тис. грн). Таким чином, існує значний розмах варіації, а розмір надходжень відрізняється більше, ніж у 100 разів. Середня орендна плата за користування землею сільськогосподарського призначення в Україні у 2018 році також суттєво різниться за регіонами (табл. 3).

Середній розмір річної орендної плати за земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної власності, передані в оренду на земельних торгах, має нормальне розподілення. Найбільша кількість спостережень в інтервалі [2000; 3000] грн/га на рік приходить на 8 областей (Львівська, Кіровоградська, Миколаївська, Запорізька, Рівненська, Чернігівська, Сумська, Луганська), найнижчі показники орендної плати (до 2000 грн/га на рік) мають 4 області (Закарпатська, Донецька, Волинська, Херсонська), найвищі — більше 7000 грн/га на рік — дві області: Хмельницька, Вінницька. Мінімальне і максимальне значення орендної плати різняться більше, ніж у 5 разів.

Середній розмір річної орендної плати за паї має чітко виражений нормальний характер розподілення. Пік спостережень в інтервалі [1000; 1500] грн/га приходить на 10 областей, менші значення має 4 області — Донецька, Закарпатська, Херсонська, Запорізька. Найвищі значення — більше 2000 грн/га на рік мають 5 областей (Черкаська, Полтавська, Харківська, Хмельницька, Вінницька). Мінімальне і максимальне значення річної орендної плати за паї різняться більше, ніж у 4 рази.

Питома вага середнього розміру річної орендної плати за паї у річній орендній платі

Таблиця 3. Середня орендна плата за користування землею сільськогосподарського призначення в Україні у 2018 році

Область	Середній розмір річної орендної плати за земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної власності, передані в оренду на земельних торгах, грн/га	Середній розмір річної орендної плати за паї	
		грн/га	питома вага, %
Вінницька	7136,9	2165,9	30,35
Волинська	1441,5	1166,5	80,92
Дніпропетровська	4993	1422,4	28,49
Донецька	1637,8	945,6	57,74
Житомирська	3029,6	1687,1	55,69
Закарпатська	1652,4	930,6	56,32
Запорізька	2633,4	878	33,34
Івано-Франківська	3816,8	1365,1	35,77
Київська	3537,2	1826,8	51,65
Кіровоградська	2904,8	1010,9	34,80
Луганська	2122,2	1275,9	60,12
Львівська	2953,1	1723,6	58,37
Миколаївська	2768,9	1075,8	38,85
Одеська	4344,8	1496,9	34,45
Полтавська	6627,3	2970,1	44,82
Рівненська	2624,6	1689,2	64,36
Сумська	2316,6	1920,5	82,90
Тернопільська	4181,8	1465	35,03
Харківська	3437,6	2494,7	72,57
Херсонська	1402,6	926,9	66,08
Хмельницька	7780,8	2267,3	29,14
Черкаська	3723,2	3524,7	94,67
Чернівецька	3972,8	1364,5	34,35
Чернігівська	2599,9	1127,7	43,37
Україна	3431,5	1613,4	47,02
Мінімальне	1402,6	878	28,49
Максимальне	7780,8	3524,7	94,67
Розмах варіації, разів	5,55	4,01	3,32

Джерело: побудовано за даними [11].

за земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної власності, передані в оренду на земельних торгах, у 2018 році в Україні складає 47,02%. Найвищу питому вагу мають такі області: Черкаська (94,67%), Сумська (82,90%), Волинська (80,92%), найнижчу — Вінницька (30,35%), Хмельницька (29,14%), Дніпропетровська (28,49%).

Поширеним у світовій практиці способом прогнозування ціни земель сільськогосподарського призначення є капіталізація орендної плати. Враховуючи її значно нижчий рівень, порівняно з розвиненими країнами світу, не варто очікувати високих цін на землю після відміни мораторію. Для захисту земельного ринку доцільно обмежити коло покупців землі фізичними особами з українським громадянством та юридичними особами — резидентами України, а також встановити мінімальну ціну на землю, нижче якої угоди купівлі-продажу не будуть здійснюватися. Розширення кола потенційних покупців сприятиме підвищенню ринкової ціни української

землі, але негативно вплине на розвиток фермерства, яке має не високий платоспроможний попит. Також, за означеної ситуації, необхідно акцентувати увагу на загрозі економічній безпеці, а, враховуючи виключну стратегічну роль землі, і загрозі суверенітету України.

Для об'єктивної оцінки вартості землі необхідно привести систему економічних показників ефективності до особливостей використання землі [5, с. 7]. Показник валового доходу доцільно розраховувати як питому величину на 1 га використовуваних сільськогосподарських угідь. Рівень рентабельності, як об'єктивний показник, може бути порівняльний лише за умов однакових витрат, наприклад, на 1 га або на 1 голову тварин.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

1. За результатами аналізу складу і структури земельного фонду України встановлено пріоритетність земель сільськогосподарського призначення для національної безпеки, а також їх значний вплив на розробку і реалізацію фінансової політики в аграрному секторі економіки, включаючи фінансову підтримку розвитку сільських територій.

2. Враховуючи стратегічне значення відтворення земельного капіталу, обґрунтовано концепти бюджетного фінансування цільових державних програм у сфері управління земельним фондом на засадах консолідації земельної власності, проведення суцільної агрохімічної паспортизації, організованого вилучення з обігу малопродуктивних земель на користь таких, що здатні забезпечити інтенсивне сільськогосподарське виробництво і найбільшу віддачу інвестицій в їх поліпшення.

3. На основі аналізу складу і структури транзакцій із земельними ресурсами сільськогосподарського призначення за кількістю угод і площею зроблено висновок про суттєве превалювання операцій оренди і значну роль операцій спадщини. Дуже низька питома вага угод купівлі-продажу земель та іпотеки віддзеркалює низький стан розвитку земельного ринку, обумовлений, в основному, діючим мораторієм на відчуження земель сільськогосподарського призначення, запровадженням Земельним Кодексом України. Зазначений висновок підтверджує також обсяг аукціонних торгів землями сільськогосподарського при-

значення, на які не поширюється дія мораторію, що протягом чотирьохрічного періоду не сягає навіть третини процента їх загальної площі.

4. Враховуючи, що орендні відносини є найбільш поширеними на ринку сільськогосподарських земель, визначено їх основні переваги (легітимність, значний досвід) і недоліки (відсутність стимулів до ощадливого використання землі у разі короткострокового характеру оренди). Для виправлення ситуації на краще, необхідно підвищити вимоги до змісту договорів оренди в частині більш чіткої регламентації прав і обов'язків власників землі та орендарів, посилити контроль за їх виконанням із боку місцевих органів влади.

5. На основі аналізу статистичних даних зроблено висновок про значну варіацію ролі орендної плати за земельні ділянки сільськогосподарського призначення у складі доходів органів місцевого самоврядування. Істотно різниться середня орендна плата за користування землею сільськогосподарського призначення за регіонами України. Враховуючи, що капіталізація орендної плати є найбільш поширеним у світовій практиці способом прогнозування ціни земель сільськогосподарського призначення, розроблено рекомендації з обмеження кола покупців землі фізичними особами з українським громадянством та юридичними особами — резидентами України після відміни мораторію.

Перспективами подальших досліджень є обґрунтування комплексу заходів із розвитку іпотечного кредитування сільськогосподарських виробників.

Література:

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14?find=1&text=%EE%E1%B3%E3#w113>
2. Про обіг земель сільськогосподарського призначення: Проект Закону України № 5535 від 13.12.2016. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60724
3. Левченко Н. М. Державна підтримка фінансового забезпечення розвитку аграрного сектора економіки. Державне будівництво. 2008. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2008_2_21
4. Залізко В. Д. Формування інституціонального забезпечення стратегії розвитку сільських територій: проблеми та перспективи. Збірник

наукових праць Національного університету державної податкової служби України. — 2014. — № 2. — С. 67—75.

5. Галушко В.П. Ефективність залучення інвестицій в агроформуваннях в умовах ринкової трансформації. Актуальні проблеми інноваційної економіки. — 2016. — № 1. — С. 5—10.

6. Тимоць М. Державна фінансова підтримка аграрного сектору: сучасний стан та перспективи. Світ фінансів. — 2013. — Вип. 2. — С. 88—92.

7. Статистичний щорічник "Моніторинг земельних відносин в Україні: 2016—2017". К.: Державна служба геодезії, картографії і кадастру, 2018. URL: <http://land.gov.ua/wp-content/uploads/2018/10/monitoring.pdf>

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні: Закон України від 10.07.2018 № 2498-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-19>

9. Питання передачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності у комунальну власність об'єднаних територіальних громад: Роз'яснення Кабінету Міністрів України від 31 січня 2018 р. № 60-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pitannya-peredachi-1>

10. Стан формування ринку земель в Україні в 2017 році. Короткий презентаційно — аналітичний огляд. К.: Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру, 2018. URL: http://land.gov.ua/wp-content/uploads/2018/04/Ринок_огляд_2018_.pptx

11. Інфографіка: Середня орендна плата за користування землею сільськогосподарського призначення в Україні у 2018 році. — К.: Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру, 2019. URL: http://land.gov.ua/wp-content/uploads/2019/02/середня-орендна-плата-за-користування-землею-сільськогосподарського-призначення-в-Україні_2018.jpg

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2001), "The Land Code of Ukraine", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (Accessed 25 March 2019).

2. Verkhovna Rada of Ukraine (2016), Draft Law "On the turnover of agricultural land",

available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60724 (Accessed 25 March 2019).

3. Levchenko N. M. (2008), "State support of financial support for the development of the agrarian sector of the economy", *Derzhavne budivnytstvo*, vol. 2, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2008_2_21 (Accessed 25 March 2019).

4. Zalizko, V. D. (2014), "Formation of institutional provision of rural development strategies: problems and perspectives", *Zbirnyk naukovykh prac' Nacional'nogo universytetu derzhavnoi' podatkovoï sluzhby Ukrainy*, vol. 2, pp. 67—75.

5. Galushko, V. P. (2016), "Efficiency of attraction of investments in agroformations in conditions of market transformation", *Aktual'ni problemy innovacijnoi' ekonomiky*, vol. 1, pp. 5—10.

6. Tymoc', M. (2013), "State financial support to the agrarian sector: current state and prospects". *Svit finansiv*, vol. 2, pp. 88—92.

7. The State Service of Ukraine for Geodesy, Cartography & Cadastre (2018), "Statistical and Yearbook "Monitoring Land Relations in Ukraine: 2016-2017". available at: <http://land.gov.ua/wp-content/uploads/2018/10/monitoring.pdf> (Accessed 25 March 2019).

8. Verkhovna Rada of Ukraine (2001), Law "On amendments to some legislative acts of Ukraine regarding the solution of the issue of collective ownership of land, improvement of land use rules in massifs of agricultural land, prevention of raiding and irrigation stimulation in Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498> (Accessed 25 March 2019).

9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2018), "Issue of transfer of agricultural land plots of state ownership to communal property of united territorial communities", available at: <https://www.kmu.gov.ua/en/npas/pitannya-peredachi-1> (Accessed 25 March 2019).

10. The State Service of Ukraine for Geodesy, Cartography & Cadastre (2018), "The state of the land market in Ukraine in 2017", available at: http://land.gov.ua/wp-content/uploads/2018/04/Ryno_look_2018_.pptx (Accessed 25 March 2019).

11. The State Service of Ukraine for Geodesy, Cartography & Cadastre (2019), "Infographics: Average rent for the use of agricultural land in Ukraine in 2018", available at: http://land.gov.ua/wp-content/uploads/2019/02/середня-орендна-плата-за-користування-землею-сільськогосподарського-призначення-в-Україні_2018.jpg (Accessed 25 March 2019).

Стаття надійшла до редакції 01.04.2019 р.

УДК 338.336.5

Л. Д. Водянка,

к. е. н., доцент кафедри економіки підприємства та управління персоналом,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці
ORSID ID: 0000-0001-8153-2532

В. С. Підгірна,

к. е. н., асистент кафедри економіки підприємства та управління персоналом,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці
ORSID ID: 0000-0002-7690-2233

І. М. Антохова,

к. е. н., доцент кафедри економіки підприємства та управління персоналом,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці
ORSID ID: 0000-0002-7766-3596

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.8.26

ТЕНДЕНЦІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

L. Vodianka,

Ph.D. in Economic Sciences, docent, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

V. Pidhirna,

Ph.D. in Economic Sciences, assistant, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

I. Antokhova,

Ph.D. in Economic Sciences, docent, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

TRENDS IN THE INTRODUCTION OF INNOVATIONS IN THE AGRARIAN SECTOR OF THE UKRAINIAN ECONOMY

У статті досліджено тенденції впровадження інновацій в аграрному секторі економіки України та Чернівецької області. Зокрема визначено, що найпопулярніші серед інновацій — це трекінг техніки і контроль за використанням палива, електронні карти і журнали обліку, супутниковий моніторинг полів і інші методи аерофотозйомки, технології управління поливом, системи паралельного водіння, автопілотування і диференційованого внесення для сільгосптехніки. Яскравим прикладом аграрного підприємства, яке здійснює інноваційну діяльність є ПАТ "Миронівський хлібопродукт". У МХП вже на комерційній основі використовуються п'ять нововведень. Серед них METEOTREK — IoT-продукт для моніторингу погодних умов, планування технологічних операцій в агропродуцції і моделювання ризиків виникнення захворювань рослин. Ще одна інновація — MobiMill спрямована на розроблення software— і hardware-рішень, у тому числі на діджиталізацію бізнес-процесів у рослинництві.

Однак для того, щоб Україна у своєму розвитку дотримувалася загальносвітових напрямів і темпів глобальної трансформації, слід якнайшвидше створити систему ухвалення стратегічних рішень, що дозволить скористатися всіма перевагами глобалізації як засобу вирішення проблем усього людства й одночасно відповісти на специфічні для України виклики. Зокрема створення дієвої системи стратегічного (довгострокового) прогнозування і планування; узгодження стратегічних планів із фінансовими, людськими і матеріальними ресурсами; узгодження реформ, які проводяться в країні; орієнтація у власному розвитку не лише на прогрес порівняно з вихідною позицією, а й на бачення майбутньої моделі глобального світу; широке залучення громадськості й зацікавлених сторін до обговорення проєктів стратегічних документів і врахування їх позиції; створення інституцій, механізмів та інструментів для практичної реалізації стратегічних документів.

In the article the tendencies of introduction of innovations in agrarian sector of economy of Ukraine and Chernivtsi region are investigated. In particular, it is determined that the most popular among innovations is the tracking of technology and control over fuel use, electronic maps and logbooks, satellite field monitoring and other aerial photography techniques, water management technologies, parallel driving systems, autopilot and differentiated introductions for agricultural machinery. A bright example of an agrarian enterprise that carries out innovative activity is PJSC "Myronivsky Hliboproduct". The MHP is already commercially using five innovations. Among them, METEOTREK is an IoT-product for monitoring weather conditions, planning of technological operations in agroproduction and modeling the risks of plant diseases. Another innovation — MobiMill is aimed at developing software and hardware solutions, including the deducing of business processes in crop production.

However, in order for Ukraine to adhere to the global trends and the pace of global transformation in its development, a strategic decision-making system should be set up as soon as possible, enabling us to take advantage of globalization as

a means of solving the problems of all humanity and at the same time responding to specific challenges for Ukraine. In particular, the creation of an effective system of strategic (long-term) forecasting and planning; coordination of strategic plans with financial, human and material resources; coordination of reforms in the country; orientation in its own development not only on progress in relation to the starting position, but also on the vision of the future model of the global world; broad engagement of the public and stakeholders in discussing draft strategic documents and taking into account their position; creation of institutions, mechanisms and tools for the practical implementation of strategic documents.

Implementation of innovations should be a priority activity of enterprises of the agrarian sector, as in the conditions of exhaustion of resources the world is increasingly looking for ways to use them more efficiently while preserving the environment. It is for these problems to be solved and innovations in the agrarian sector should be directed.

Ключові слова: аграрний сектор, агрохолдинг, інновації, "зелені технології", інноваційна діяльність, цифрові тематичні карти, цифрові моделі рельєфу.

Key words: agrarian sector, agrobholding, innovations, "green technologies", innovative activity, digital thematic maps, digital models of relief.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Розвиток аграрного сектору (АС) є пріоритетним напрямом діяльності економіки багатьох світових держав, оскільки населення планети зростає швидкими темпами і, відповідно, виникає потреба у забезпеченні продовольством всіх споживачів. АС є основним постачальником сировини підприємствам, які потім виробляють із неї готову продукцію та реалізують споживачам, він забезпечує громадян роботою та допомагає підтримати економіку країни на належному рівні. Тому ця галузь потребує особливої підтримки та постійного розвитку. Значною мірою цей розвиток можна забезпечити за допомогою впровадження інновацій. Як аграрний сектор є локомотивом для національної економіки, тобто рухає її вперед, так і інновації є локомотивом аграрного сектору. Проте стимулює сільськогосподарські підприємства до впровадження інновацій не тільки продовольча безпека, а й посилення конкурентної боротьби на національному та світовому ринках. В умовах інтеграції України у світове господарство виникає проблема конкурентоспроможності продукції національного виробника та конкурентоспроможності окремих суб'єктів господарювання в межах країни. Тому здійснення інноваційної діяльності є обов'язковим для тих підприємств, які хочуть довше існувати та зберігати високі позиції на ринку і працювати прибутково.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Провідними вітчизняними вченими і фахівцями проведено дослідження, присвячені вивченню перспектив розвитку аграрного сектору економіки України, доцільності впровадження інновацій, проблемам інноваційної діяльності в Україні, впливу нормативно-правової бази на інноваційну діяльність. Зокрема ці питання відображені у працях таких вітчизняних вчених: О.О. Дадак [1], М.М. Дорош-Кізим [1], Т.С. Гачек [1], Ю.М. Лопатинський [2], О.В. Шубравська [3], А.В. Молдаван [3], Б.Й. Пасхавер [3] Д.Ф. Крисанов [4] та інші. Не дивлячись на те, що в економічній літературі узагальнено цінний досвід у напрямку окреслення значення інноваційної діяльності, пріоритетного підходу до активного його застосування в аграрному секторі економіки України досі не знайдено.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження є визначення тенденцій впровадження інновацій в аграрному секторі економіки України та Чернівецької області.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вчені стверджують, що до 2050 року населення земної кулі зростає з 7 мільярдів до 9. Площі орних земель скорочуватимуться через експансію мегаполісів та погіршення ґрунтово-кліматичних умов. Перед світом постане завдання: як отримати більше, задіявши менше ре-

сурсів. Тобто виживуть лише ті виробники та бізнес, які будуть запроваджувати енергозберігаючі та економічні інновації [1, с. 125]. Тож дослідження інновацій в аграрному секторі є надзвичайно актуальним.

В Україні є можливості до впровадження інновацій. Наша країна має у розпорядженні 30 відсотків усього світового чорнозему — виду ґрунту, надзвичайно родючому та багатому на органічну речовину, що називається гумус. Тому все, що пов'язано з сільськогосподарською галуззю, має тут величезний потенціал [5]. Також Україна має сприятливі кліматичні умови для ведення сільського господарства та вигідне географічне положення, яке дає можливість реалізовувати інноваційну продукцію. Що стосується інноваційності нашої країни в загальному, то Україна посіла 43 місце із 126 у рейтингу найбільш інноваційних країн світу Global Innovation Index 2018 та покращила минулорічний результат на 7 позицій [6].

Інновації в українському сільському господарстві (Agtech) сьогодні використовують не більш ніж 5—10% компаній. Таку думку висловив керуючий партнер In Venture Investment Group О. Олейніков. За його словами, найпопулярніші серед інновацій — це трекінг техніки і контроль за використанням палива, електронні карти і журнали обліку, супутниковий моніторинг полів і інші методи аерофотозйомки, технології управління поливом, системи паралельного водіння, автопілотування і диференційованого внесення для сільгосптехніки [7]. Розглянемо деякі з них.

1. ІТ-інновації. Одним із прикладів ІТ-інновацій є створення цифрових тематичних карт та цифрових моделей рельєфу. Цифрові тематичні карти — це електронні карти, на які нанесено чіткі межі певних ділянок з можливістю їх корекції. Ділянки легко вирізняються візуально, можна дізнатись площу ділянки, культуру, яка на ній вирощується, середні показники родючості чи ефективності, історію попередніх посівів, останню дату внесення добрив та безліч іншої необхідної інформації відповідно до потреб користувача.

Цифрові моделі рельєфу — це відображення на карті додатково рельєфності земельних ділянок, оскільки ці дані є дуже інформативними. Адже низинні ділянки землі зазвичай схильні до підтоплення, в той час як ділянки на підвищеннях можуть страждати від засух. Відповідно, можна ефективно налагоджувати зрошувальну систему, а також здійснювати посів вологолюбних чи вологостійких рослин у оптимальних для цього місцях [8]. Проте таких нововведень в Україні ще немає.

2. Аналіз ґрунтів новими способами. Влітку 2018 український стартап Soil Lines презентував нову розробку — аналізатор ґрунту на базі мікролазера. Стартап надає якісну і кількісну інформацію про хімічний склад ґрунту і дозволяє удобрювати ґрунт тільки тими елементами, які необхідні. Розроблений прилад дозволить аграріям істотно зменшити витрати на добрива і одночасно підвищити врожайність, кажуть автори [9].

3. "Зелена енергетика". Впровадив таке нововведення ПАТ "Миронівський хлібопродукт". У МХП знайшли спосіб не просто утилізувати відходи, а й використовувати їх як сировину для вироблення енергії. Навесні 2012 р. в Дніпропетровській області почалися роботи з будівництва першої біогазової станції на птахофабриці "Оріоль-Лідер", підприємстві Групи МХП. У 2013 р. запрацював біогазовий комплекс потужністю 5 МВт/год. У кінці 2014 р. він досяг своєї повної потужності. Відзначимо, що це перша в Європі біогазова станція з показником такої потужності і рівня технологій, яка працює на курячому посліді і відходах комплексу з переробки курчат-бройлерів. У березні 2017 р. було анонсовано будівництво нового біогазового комплексу на "Вінницькій птахофабриці", яке закінчиться в 2020 р. Проектна потужність комплексу 20 МВт. Він може стати найбільшим біогазовим комплексом у світі [10].

Цікавим нововведенням на підприємствах АС може стати використання дронів для оброблення полів. Це дозволило б скоротити час на оприскування та удобрення урожаїв [10].

Вищеописані інноваційні проекти є лише маленькою частиною переліку всіх інновацій, які можна застосувати чи які застосовуються в агросекторі. Їх впровадження істотно б покращило стан і та ефективність роботи підприємств АС в Україні та забезпечило б конкурентоспроможність української продукції на світовому ринку.

Яскравим прикладом аграрного підприємства, яке здійснює інноваційну діяльність є ПАТ "Миронівський хлібопродукт". У МХП вже на комерційній основі використовуються п'ять нововведень. Серед них МЕТЕОТРЕК — IoT-продукт для моніторингу погодних умов, планування технологічних операцій в агропромисловості і моделювання ризиків виникнення захворювань рослин. Ще одна інновація — MobiMill спрямована на розроблення software- і hardware-рішень, у тому числі на діджиталізацію бізнес-процесів у рослинництві. Peoplemeter МНР застосовується як "смарт-килимок" для віддаленого контролю кількості товарів на полицях у ма-

газинах, температури й вологості, за яких зберігається продукція, а також для вимірювання статичних даних та контролю в пунктах продажу товарів. Також у МХП впроваджена PROFEED — комплексна система контролю й управління процесом годування тварин на м'ясо-молочних фермах. Вона допомагає оптимізувати бізнес-процеси і раціонально використовувати корм. Ще одна важлива інновація холдингу — Sovtes. Це — SaaS-платформа, яка сприяє забезпеченню прозорості закупівлі транспортних послуг і забезпечує контроль за доставкою вантажу до пунктів призначення [10].

Окремо, вважаємо за необхідність, акцентувати увагу на впровадженні інновацій в АС підприємствами Чернівецької області.

На території нашої області розташовані понад 10 потужних аграрних підприємств, найбільшими серед яких є агрохолдинги "Мрія" та "Сварог Вест Груп".

До прикладу, потужний агрохолдинг "Мрія" використовує на своїх підприємствах дрон (безпілотний літальний апарат) для оброблення полів. Ще однією інновацією стало впровадження технологічних карт не тільки всіх полів, а й кожного окремо. Це дало можливість реалізувати потенціал окремого поля, і ті з них, що мають більший потенціал, мають більш інтенсивну технологічну карту, вищу планову урожайність, а у тих полів, де внаслідок різних причин нижчий потенціал, технологічна карта більш екстенсивна. Також у "Мрії" впроваджують технології точного землеробства. Керівник R&D центру агрохолдингу також зазначає, що має кілька інноваційних проектів: "Перший проект по моніторингу полів та безпілотним літальним апаратам (БПЛА). Як ви знаєте, у 2018 р. ми придбали безпілотник, за допомогою якого робимо дистанційне зондування та дослідження площ, також тестуємо декілька компаній, які надають послуги супутникового моніторингу полів. Другий — змішувальна станція та її адаптація до наших вимог. Третій — це управління якістю ґрунтів, контроль рівня pH шляхом внесення вапнякового борошна та дефекату, який ми будемо забирати із цукрових заводів. У межах цього проекту вивчаємо можливість створення власної лабораторії для аналізу ґрунту. Четвертий — це дослідження ефективності використання добрив, випробування сортів та гібридів. Ну і останній — це "Планшет агронома", основним завданням якого є оптимізація робочого часу агронома та підвищення оперативності отримання інформації для аналізу та прийняття управлінських рішень." — зазначається у ресурсі [11].

Корпорація "Сварог Вест Груп" є високотехнологічною аграрною компанією, що динамічно розвивається. На сьогодні підприємства корпорації працюють у всіх сферах сільського господарства [12].

Високих показників у роботі вдається досягти завдяки використанню інноваційних технологій:

- лабораторії аналізу ґрунтів;
- елементів точного землеробства;
- авторського програмного забезпечення

для онлайн-контролю польових робіт та ресурсів.

Для обробки ґрунту діють сучасні комплекси техніки, розроблені фахівцями компанії у співпраці з міжнародними партнерами [12].

Тож можна зауважити, що завдяки розміщенню в Чернівецькій області підприємств великих агрохолдингів, інновації в АС нашої області розвиваються.

Що стосується державної підтримки інноваційної діяльності, то яскравим прикладом її здійснення є проект "Стратегія сталого розвитку України до 2030 року", який у своєму складі містить стратегічні завдання щодо цілей в аграрному секторі як підструктури агропромислового комплексу.

Проект Стратегії сталого розвитку України до 2030 року та Національний план дій до 2020 року по впровадженню Стратегії є результатом аналітичної роботи, яка здійснена українськими експертами за підтримки Програми розвитку ООН в Україні та Глобального екологічного фонду в рамках проекту "Інтеграція положень Конвенцій Ріо в національну політику України".

Визначальним у Стратегії є інноваційне спрямування розвитку, яке ґрунтується на активному використанні знань і наукових досягнень, стимулюванні інноваційної діяльності, створенні сприятливого інвестиційного клімату, оновленні виробничих засобів, формуванні високотехнологічних видів діяльності та галузей економіки, підвищенні енергоефективності виробництва, стимулюванні збалансованого економічного зростання, ґрунтованому на залученні інвестицій у використання відновлюваних джерел енергії, в екологічно безпечне виробництво та "зелені" технології [13].

Окремо розглянемо стратегічні цілі до 2030 року в аграрному секторі як підструктури агропромислового комплексу:

— До 2030 року підвищити вдвічі продуктивність людської праці у сільському господарстві (табл. 1) (до 15 тис. дол. США на рік у розрахунку на одного зайнятого в аграрному

Таблиця 1. Ключові цільові показники

Сфера охоплення	Ціль	Індикатор	Цільові показники
Сільське господарство	Підвищити вдвічі продуктивність сільського господарства та доходи дрібних виробників аграрної продукції	Продуктивність праці в сільському господарстві, тис. доларів США на одного зайнятого в аграрному секторі	2015 рік – 8,7 2020 рік – 10,0 2025 рік – 12,5 2030 рік – 15,0

Джерело: сформовано авторами на основі даних <http://www.ua.undp.org> [14].

секторі) та доходи дрібних виробників аграрної продукції, зокрема жінок, фермерських сімейних господарств, скотарів і рибалок, у тому числі шляхом забезпечення гарантованого та рівного доступу до землі, інших виробничих ресурсів і чинників сільськогосподарського виробництва, знань, фінансових послуг, ринків і можливостей для збільшення доданої вартості та зайнятості в несільськогосподарських секторах.

— Сприяти створенню та розвитку малих сільськогосподарських підприємств (до 50 га земельних угідь).

— Наростити питому вагу продукції харчової промисловості та переробки сільськогосподарської сировини у експорті до 65%.

— До 2030 року забезпечити створення систем збалансованого виробництва продуктів харчування та запровадити методи ведення сільського господарства, які дають можливість підвищити життєстійкість і продуктивність та збільшити обсяги виробництва, сприяють збереженню екосистем, зміцнюють здатність адаптуватися до зміни клімату, екстремальних погодних явищ, посух, повеней та інших стихійних лих і поступово поліпшують якість земель і ґрунтів.

— До 2030 року збільшити площу земель сільськогосподарського призначення, зайнятих під органічним виробництвом, до 3 млн га та забезпечити щорічний приріст, починаючи з 2020 року, обсягів виробництва та реалізації органічної продукції щонайменше на 5%.

— До 2020 року забезпечити збереження генетичного різноманіття насіння і культивованих рослин, а також сільськогосподарських і домашніх тварин та відповідних їм диких видів, у тому числі шляхом належного утримання різноманітних банків насіння і рослин на національному рівні.

— Збільшити інвестування в сільську інфраструктуру, сільськогосподарські дослідження, розвиток технологій і створення генетичних банків рослин і тварин.

— До 2020 року припинити незаконне вирощування генетично модифікованих рослин та

використання генетично модифікованих організмів.

— Забезпечити належне функціонування ринків продовольства, зокрема шляхом зниження ринкових ризиків для сільгоспвиробників та урізноманітнення ринкових інструментів (страхування, гарантійні фонди, форвардна торгівля, торгівля деривативами, електронна торгівля тощо), використання механізмів проведення товарних і фінансових інтервенцій.

— Забезпечити населення, зокрема його малозабезпечені верстви, основними видами продовольства на рівні науково-обґрунтованих норм відповідно до міжнародних стандартів [13].

У реалізації стратегії сталого розвитку важлива роль належить державному регулюванню, спрямованому на створення ефективної інноваційної технології, подальше зростання економіки і забезпечення сприятливих умов для господарської діяльності й досягнення якісно нового технологічного укладу в усіх галузях економіки з використанням новітніх досягнень науки, формування сприятливого інвестиційного клімату в сфері науки та інноваційної діяльності, зміцнення якісно нових відносин між державою, громадянами і суспільством. Держава при цьому має виступати інтегратором соціально-економічних процесів [15–17].

Таким чином, через розроблення певних проектів та законів, держава розвиває та регулює інноваційну діяльність в аграрному секторі. Взагалі, інновації, є не тільки рушійною силою, а й потребою підприємств. Практичний досвід стверджує, що краще працюють, зберігають конкурентні позиції та є прибутковими ті підприємства, які активно впроваджують інновації.

ВИСНОВКИ

Проведений у цьому дослідженні аналіз (скринінг) державних стратегічних документів показав, що сьогодні процес їх адаптації до завдань сталого розвитку ще системно не розпочався. Розробка й ухвалення стратегічних документів державної політики України досі відбувається на основі короткострокового бачення проблем, що безумовно й прямо впливає на визначення проблем і способів їх вирішення. Загалом найдовшим періодом стратегування виявився період до 2030 року, тоді як прискорення трансформаційних процесів у світі вимагають далекоглядного бачення розвитку і планування цього розвитку. Особливо це стосується сфери інновацій. Отже, для того щоб

Україна у своєму розвитку дотримувалася загальносвітових напрямів і темпів глобальної трансформації, слід якнайшвидше створити систему ухвалення стратегічних рішень, що дозволить скористатися всіма перевагами глобалізації як засобу вирішення проблем усього людства й одночасно відповісти на специфічні для України виклики. Зокрема створення дієвої системи стратегічного прогнозування і планування; узгодження стратегічних планів із фінансовими, людськими і матеріальними ресурсами; узгодження реформ, які проводяться в країні; орієнтація у власному розвитку не лише на прогрес порівняно з вихідною позицією, а й на бачення майбутньої моделі глобального світу; широке залучення громадськості й зацікавлених сторін до обговорення проектів стратегічних документів і врахування їх позиції; створення інституцій, механізмів та інструментів для практичної реалізації стратегічних документів. Отже, інноваційна діяльність займає вагоме місце у розвитку підприємств. Впровадження інновацій має бути пріоритетним напрямом діяльності також підприємств аграрного сектору, тому що в умовах вичерпності ресурсів світ дедалі частіше шукає способи ефективніше їх використовувати, зберігши при цьому екологію. Саме на вирішення цих проблем і повинні бути спрямовані інновації аграрного сектору.

Література:

1. Дорош-Кізим М.М., Дадак О.О., Гачек Т.С. Інновації в аграрному секторі України в контексті розвитку європейської інтеграції / М.М. Дорош-Кізим, О.О. Дадак, Т.С. Гачек // Науковий вісник ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького. — 2017. Вип. № 81. — С. 125.
2. Підтримка аграрного сектора в системі державного регулювання економіки: [навч. посіб.] / [О.М. Бородіна, Ю.М. Лопатинський, І.В. Прокіпа та ін.; за ред.: О.М. Бородіна, Ю.М. Лопатинський]; Нац. акад. наук України, Ін-т економіки та прогнозування, Чернів. нац. Ун-т ім. Ю. Федьковича. — Чернівці: ЧНУ, 2009. — 280 с.
3. Шубравська О.В., Молдаван А.В., Пасхавер Б.Й. та ін. Інноваційні трансформації аграрного сектора економіки: монографія / За ред. д-ра екон. наук О.В. Шубравської; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. — Київ, 2012. — 496 с.
4. Крисанов Д.Ф. Агропродовольчі ланцюги: ключові проблеми створення та розбудови / Д.Ф. Крисанов, О.М. Варченко // Економіка і прогнозування. — 2017. — № 1. — С. 72—91.
5. Нарис "Захист сільськогосподарських земель, родючості ґрунту та підвищення стійкості до зміни клімату в Україні". — 2014. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.worldbank.org/uk/news/feature/2014/12/05/ukraine-soil>
6. Кучук М. Глобальний рейтинг інновацій: Україна за рік піднялась на 7 позицій / М. Кучук // Інтернет-газета "The Village Україна" — 2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.the-village.com.ua/village/business/news/274027-globalniy-reyting-innovatsiy-ukrayina-za-rik-pidnyalas-na-7-pozitsiy>
7. Аграрные диалоги... Как инновации переворачивают образование вверх ногами [Електронний ресурс]. — <http://agroportal.ua/publishing/agrarnye-dialogi/agrarnye-dialogi-kak-perevernuto-obrazovanie-vverkh-nogami/#>
8. ІТ інновації в агро бізнесі. 8 ключових напрямків, про які Вам варто дізнатись [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://agroportal.ua/ua/news/tekhnologii/mnenie-innovatsii-ispolzuyut-vsego-510-agrarnykh-kompanii/>
9. Аграрний бізнес у цифрову епоху — українські реалії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://nachasi.com/2018/10/02/it-zemlerobstvo/>
10. Пат "Миронівський хлібопродукт" офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.mhp.com.ua/ru/about/nashi-brendi>
11. Керівник R&D центру агрохолдингу "Мрія": В Україні інноваційні технології застосовують більше, ніж у Європі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://agravery.com/uk/posts/show/kerivnik-rd-centru-agroholdingu-mria-v-ukraini-innovatsijni-tehnologii-zastosovuut-bilse-niz-u-evropi>
12. Корпорація "Сварог Вест Груп" офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.svarog-agro.com/uk/at-a-glance/history%20of%20development>
13. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року (проект) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.sd4ua.org/wp-content/uploads/2015/02/Strategiya-stalogo-rozvytku-Ukrayiny-do-2030-roku.pdf>
14. Проект ПРООН [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home.html>
15. Куценко В.І. Стратегія сталого розвитку крізь призму соціогуманітарної сфери / В.І. Куценко // Вісник НАН України — 2012. — Вип. № 1. — С. 88. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/35088/13_Kutsenko.pdf?sequence=1

16. Водянка Л.Д. Суть та необхідність використання сучасних інноваційних технологій в сільському господарстві Чернівецької області / Л. Водянка, Н. Кутаренко, Я. Сеньовська // Агросвіт. — 2018. — № 5. — С. 53—61. — Режим доступу: http://www.agrosvit.info/pdf/5_2018/10.pdf

17. Підгірна В.С. Сучасні тенденції розвитку агрохолдингів у напрямі земельного забезпечення / О. Мельник, В. Підгірна, Ю. Белінська // Агросвіт. — 2018. — № 11. — С. 3—7. — Режим доступу: http://www.agrosvit.info/pdf/11_2018.pdf

References:

1. Dorosh-Kizym, M.M. Dadak, O.O. and Hachek, T.S. (2017), "Innovations in the agrarian sector of Ukraine in the context of the development of European integration", *Naukovyi visnyk LNUVM ta BT imeni S. Z. Gzhytskoho*, vol. 81, pp. 125.

2. Borodina, O.M. and Lopatynskiy, Ju.M. (2009), *Pidtrymka agrarnogo sektora v systemi dergavnogo reguliuvannya ekonomiky* [Support of the agrarian sector in the system of state regulation of the economy], National acad. Sciences of Ukraine, Institute of Economics and Forecasting, Cherniv. Nats. Un-t Yu. Fedkovych, Chernivtsi, Ukraine.

3. Shubravskaya, O.V. Moldavan, L.V. and Paskhaver, B.Y. (2012), *Innovatsiyni transformatsiyi ahrarnoho sektora ekonomiky* [Innovative transformations of the agrarian sector of the economy], *In-t ekon. ta prohnozuv.*, Kyiv, Ukraine.

4. Krisanov, D. F. and Varchenko, A. M. (2017), "Agri-food chains: key problems of creation and development", *Ekonomika i prohnozuvannya*, vol. 1, pp. 72—91.

5. The World Bank Group (2014), "Essay "Protection of Agricultural Land, Soil Fertility and Increasing Resistance to Climate Change in Ukraine", available at: <http://www.world-bank.org/uk/news/feature/2014/12/05/ukraine-soil> (Accessed 25 January 2019).

6. Kuchuk, M. (2018), "Global innovation rating: Ukraine has risen by 7 positions for the year", Internet newspaper "The Village Ukraine", available at: <https://www.the-village.com.ua/village/business/news/274027-globalniy-reyting-innovatsiy-ukrayina-za-rik-pidnyalas-na-7-pozitsiy> (Accessed 30 January 2019).

7. Stryzheus, A. (2019), "Agrarian dialogues ... "As innovations turn over education upside down", available at: <http://agroportal.ua/publishing/agrarnye-dialogi/agrarnye-dialogi-kak-perevernuto-obrazovanie-vverkh-nogami/#> (Accessed 2 February 2019).

8. agroportal (2017), "IT Innovation in Agro Business. 8 key areas that you should know", available at: <http://agroportal.ua/ua/news/tehnologii/mnenie-innovatsii-ispolzuyut-vsego-510-agrarnykh-kompanii/> (Accessed 4 February 2019).

9. Klischuk, L. (2018), "Agrarian Business in the Digital Age - Ukrainian Realities", available at: <https://nachasi.com/2018/10/02/it-zemlerobstvo/> (Accessed 2 February 2019).

10. PAT "Myronivsky Hliboproduct" official site (2019), available at: <https://www.mhp-com.ua/ru/about/nashi-brendi> (Accessed 2 February 2019).

11. agravery (2018), "Head of the R & D center of the agriholding holding "Mriya": Ukraine uses innovative technologies more than in Europe", available at: <http://agravery.com/uk/posts/show/kerivnik-rd-centru-agroholdingu-mria-v-ukraini-innovacijni-tehnologii-zastosovuut-bilse-niz-u-evropi> (Accessed 5 February 2019).

12. Corporation "Svarog West Group" official site (2019), available at: <http://www.svarog-agro.com/uk/at-a-glance/histiry%20of%20development> (Accessed 30 January 2019).

13. Rudenko, L. H. Vlasenko, N. S. and Zhalilo, Ya. A. (2018), "Strategy of Ukraine's Sustainable Development till 2030 (project)", available at: <http://www.sd4ua.org/wp-content/uploads/2015/02/Strategiya-stalogo-rozvytku-Ukrayiny-do-2030-roku.pdf> (Accessed 30 January 2019).

14. UNDP project (2018), available at: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home.html> (Accessed 30 January 2019).

15. Kutsenko, V. I. (2012), "The strategy of sustainable development through the prism of the socio-humanitarian sphere", *Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, vol. 1, pp. 88, available at: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/35088/13-Kutsenko.pdf?sequence=1> (Accessed 30 January 2019).

16. Vodianka, L. Kutarenko N. and Seniovska Ja. (2018), "The necessity of using modern innovative technologies in the agriculture of Chernivtsi region is also clear", *Agrosvit*, vol. 5, pp. 53—61, available at: http://www.agrosvit.info/pdf/5_2018/10.pdf (Accessed 25 January 2019).

17. Pidgirna, V. Melnyk, O. and Belinska, Yu. (2018), "Modern tendencies of agroholdings development in the direction of land provision", *Agrosvit*, vol. 11, pp. 3—7, available at: http://www.agrosvit.info/pdf/11_2018.pdf (Accessed 25 January 2019).

Стаття надійшла до редакції 02.04.2019 р.

УДК 338.2:338.1

Р. В. Яковенко,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної теорії, маркетингу та економічної кібернетики,
Центральноукраїнський національний технічний університет, м. Кропивницький
ORCID ID: 0000-0002-8103-8590

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.8.33

НЕОБХІДНІСТЬ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗАВДАНЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СТАНУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

R. Yakovenko,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics,
Marketing and Economic Cybernetics, Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytsky

THE NEED FOR TRANSFORMATION OF THE TASKS OF STATE REGULATION IN THE CONDITIONS OF THE CURRENT STATE OF THE ECONOMY OF UKRAINE

У статті вирішується стратегічна економічна прикладна проблема за допомогою теоретико-економічного інструментарію: необхідність трансформації завдань державного регулювання в умовах сучасного стану економіки України.

Наведено визначення структури наявного господарського механізму та долі державного регулювання економіки в ньому. Якщо в розвинутих країнах сучасний господарський механізм доповнюється національною інноваційною системою, то в Україні стратегію як державного регулювання економіки, так і ринкового саморегулювання визначає економічний інтерес олігархату, який дуже рідко співпадає з національним економічним інтересом. Відтак, якщо в умовах цивілізованої економіки система державного регулювання економіки спрямована на підвищення рівня життя найменш забезпечених верств населення та обмеження монополістичних тенденцій, то в Україні — все з точністю до навпаки.

Досліджено складність методології аналізу цієї проблеми через різноманітні схеми, шахрайські прийоми та засоби, приховування реальних власників та значний рівень тінізації економіки. Наведено спостереження щодо участі силових органів та судової системи в господарському механізмі через покривання незаконної діяльності, маніпулювання законодавством, відмови порушувати кримінальні справи або винесення виправдальних вироків, обмеження допуску виробників чи продавців до певних сегментів продажів, до участі у тендерах тощо.

Наведено мінімальні завдання держави в економіці з точки зору класичної економічної теорії, визначено, що навіть вони в структурі економіки України не виконуються належним чином.

Проаналізовано тенденції щодо монополізації галузей, що забезпечують первинні потреби населення, зокрема сільське господарство та житлово-комунальне господарство. Розкрито шахрайський механізм ціноутворення в сфері цін на паливо, який призводить до підвищення цін на внутрішньому ринку України навіть у разі падіння цін на нафту на глобальних ринках.

Окрему увагу дослідження приділено проблемам девальвації гривні та регулювання НБУ.

The article deals with the strategic economic application problem with the help of theoretical and economic toolkit: the need for transformation of the tasks of state regulation in the conditions of the current state of the economy of Ukraine.

The definition of the structure of the existing economic mechanism and the part of the state regulation of the economy in it are given. If in developed countries the modern economic mechanism is supplemented by the national innovation system, in Ukraine the strategy of both state regulation of the economy and market self-regulation determines the economic interest of the oligarch, which rarely coincides with the national economic interest. Thus, if, in a civilized economy, the system of state regulation of the economy is aimed at raising the living standards of the poorest segments of the population and limiting monopolistic tendencies, in Ukraine — everything is exactly the opposite.

The complexity of the methodology of analysis of this problem through various schemes, fraudulent methods and means, concealment of real owners and a significant level of economic shadowing, is explored. The observation of the involvement of law enforcement agencies and the judicial system in the economic mechanism, through the coverage of illegal activity, manipulation of legislation, refusal to institute criminal proceedings, or the issuing of acquittals, restriction of the admission of producers or sellers to certain segments of sales, participation in tenders, etc. are given.

The minimal tasks of the state in the economy from the point of view of the classical economic theory are given, and it is determined that even in the structure of the Ukrainian economy they are not properly executed.

The tendencies of monopolization of branches providing primary needs of the population, in particular, agriculture and housing and communal services, are analyzed. The fraudulent mechanism of pricing in the field of fuel prices is revealed — which leads to higher prices on the domestic market of Ukraine, even in the event of a drop in oil prices in global markets.

Special attention is paid to the problems of devaluation of the hryvnia and regulation of the NBU.

Ключові слова: державне регулювання економіки, корупція, монополія, олігархічний інтерес, рівень життя.

Key words: state regulation of economy, corruption, monopoly, oligarchic interest, standard of living.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Загальний стан економіки України на сучасному стані характеризується погіршенням абсолютної більшості показників. Це обумовлено, в тому числі, хибною практикою державного втручання в економіку, яка визначається на основі не загальнодержавних суспільних інтересів, а на підставі меркантильних інтересів окремих представників регулюючих органів. Це спотворює економічну систему, руйнуючи визначальні засади сучасної змішаної ринково орієнтованої економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Окремі аспекти досліджуваної проблеми викладені у працях таких науковців: Сміт А., Мілля Дж.С., Кейнс Дж.М., Комяков О.М., Колот А.М., Степаненко С.В., Чистов С., Дід-

ківська А., Головка А., Михасюк І., Босак О.З., Яковенко Р.В.

Не вирішені раніше питання, що є частиною загальної проблеми. В Україні сформовано специфічний господарський механізм, в якому суттєве значення відіграє економічний інтерес представників олігархічного прошарку, що суттєво трансформує методи, цілі та реальні, а не декларовані мотиви втручання держави в економіку. Саме це було враховано у попередніх наукових дослідженнях у недостатньому обсязі.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є визначення структури наявного господарського механізму та долі державного регулювання економіки в ньому, пропонування таких завдань системи державного регулювання економіки, які мають бути спрямовані на поліпшення загальнодержавного економічного стану, а не на подальше зба-

гачення окремих власників економічних ресурсів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Кожен вид економіки має свій механізм регулювання економічних процесів, або господарський механізм. Управління змішаною національною економікою — це механізм, який містить в собі ринкове саморегулювання та державне централізоване управління в їх органічній єдності [1, с. 184]. В Україні сформувався специфічний тип господарського механізму, який базується не на дії ринкових регуляторів чи державного втручання в економіку, а на забезпеченні економічних інтересів олігархічного прошарку населення. Ринкові механізми при цьому спотворюються, а державні важелі впливу використовуються як ширма, за якою триває перерозподіл бюджетних коштів і доходів громадян на користь паразитарного класу.

Враховуючи те, що офіційно таку діяльність і її мотиви прослідкувати та визначити доволі складно, можна оцінити її обсяги за результатами діяльності у певних напрямках, та за кримінальними справами, що порушуються силовими структурами стосовно певних процесів та подій. Слідчі органи та судова система в дуже багатьох випадках входять до складу господарського механізму, покриваючи незаконну діяльність, маніпулюючи законодавством, відмовляючись порушувати кримінальні справи або виносячи виправдальні вироки. Також поширеним явищем є вплив силових структур на дію ринкового механізму, зокрема обмеження допуску певних виробників чи продавців до певного сегменту продажів, до участі у тендерах (інколи й до їх економічного або навіть фізичного знищення), сприяння діяльності "потрібних" ринкових агентів, з кінцевою метою монополізації частки ринку, та отримання необмеженої економічної влади.

Розслідування незаконних схем та шахрайства у державному секторі в Україні здійснюють переважно журналісти. Фундаментальними діями в секторі державного регулювання, що руйнують економіку України, на сьогодні є: зміна власників засобів виробництва та майна через різні схеми, в тому числі й рейдерства стратегічного економічного ресурсу — землі; оформлення власності на третіх осіб, або закордонних суб'єктів, для унеможливлення встановлення реальних власників та бенефіціарів, ухилення від сплати податків; застосування фірм-прокладок при укладанні державних

контрактів для отримання значних прибутків при завищенні ціни угоди; маніпулювання тендерними процедурами, зокрема через застосування "спеціальних" умов; монополізація процесу закупівлі сільськогосподарської у селян; недопущення до офіційної приватизації реальних конкурентоспроможних суб'єктів; незалежність діяльності митниці від державних та національних інтересів, що може працювати на закордонний капітал, у тому числі й країни-агресора.

Враховуючи всі перераховані тенденції, непрозорість системи державного менеджменту, загальний рівень тінізації економіки та особливості діяльності правоохоронних структур, наводити цифровий фактаж наявних зловживань дуже складно. Але при цьому можна навести реальні показники, що розробляють міжнародні організації, зокрема такі, як МВФ, Світовий банк, ООН, згідно з якими Україна має найнижчий рівень життя в Європі, 64% населення проживають за межею бідності.

До основних завдань держави (за А. Смітом) належать: охорона від зовнішнього насильства (підтримання обороноздатності); охорона від внутрішнього насильства і несправедливості (забезпечення правопорядку), забезпечення правосуддя; надання всім членам суспільства так званих суспільних благ; збирання податків для виконання перших трьох функцій [2, с. 196]. Потреба підтримання обороноздатності була сприйнята сферою державного управління не як мультиплікативна можливість нарощування ВВП та модернізації економіки, а як нове джерело перерозподілу коштів, шахрайства та тіньових схем. Забезпечення правопорядку існує і діє вибірково, у тих випадках, коли зачіпаються інтереси олігархічних структур. Новітня історія України знає випадки збройного протистояння різних силових відомств із людськими жертвами. Про правосуддя вже було зазначено вище. Суспільні блага також є джерелом зловживання бюджетним ресурсом, варто згадати лише обсяги коштів, які щороку виділяються на ремонт автошляхів і подивитись на їх якість. Окремої уваги заслуговують витрати бюджету на футбольний чемпіонат "Євро-2012", витрати на який планувались і здійснювались навіть після його закінчення...

Ринкова система характеризується свободою економічних дій усіх економічних суб'єктів та великою кількістю незалежних один від одного продавців і покупців [3, с. 25]. Однак, як зазначає А.М. Колот: "...ринок слід розглядати як складник моделі соціально-економічного розвитку, а не як її всеохопну систему. Ринко-

вої економіки, як б функціонувала виключно на засадах саморегулювання, у світі практично не існує. Другим важливим складником ефективної моделі соціально-економічного розвитку є державне регулювання і зокрема участь держави у визначенні та реалізації соціальної політики, формуванні та регулюванні соціально-трудових відносин" [4, с. 5]. У цій сфері відбувається системне порушення Конституції, відповідно до якої Україна є соціальною державою, і перегляд прожиткового мінімуму та соціальних стандартів має відбуватись щороку.

У 2005 році І.Г. Мельник писала таке: "після вартості продуктів харчування житлово-комунальні послуги займають друге місце в структурі витрат більшості громадян України" [5, с. 1]. Сьогодні витрати на комунальні послуги для більшості громадян України займають перше місце за витратами, особливо в опалювальний період для осіб, що мають централізоване опалення. Харчування та придбання одягу в більшості населення у сучасних умовах відбувається за остаточним принципом.

Переважна більшість підприємств, що надають комунальні послуги є приватизованими, і такими, що належать дуже обмеженому колу осіб. Таким чином, кожне підвищення комунальних тарифів перерозподіляє доходи від приватного малого бізнесу, який виробляє товари першої необхідності, до кишень олігархів, які є власниками природних монополій у нашій державі. Таким чином відбувається руйнування ринкової економіки і формування економічної системи державного монополізму [6, с. 229].

Меркантильний, виключно матеріальний інтерес не має патріотичного забарвлення, хоча може мімікувати під нього, якщо короткостроковий акт отримання прибутку співпадає з національним інтересом. Втім, у більшості випадків, отримання прибутку визначається лише особистим бажанням, ігноруючи інтереси інших осіб, потреби держави. Цікавим є те, що багато з цих олігархів прямо чи опосередковано фінансують північного агресора, отже складається враження, що населення України через ціни на комунальні послуги примушують фінансувати системні атаки на незалежність української держави [7, с. 51]. Закон Паретто стверджує, що, чим вищі доходи отримує одна особа — тим менше отримує інша. При цьому перейти до групи більш забезпечених осіб значно простіше особі, яка вже досягла високого рівня доходів, ніж особі з низькими доходами; а простота цього переходу зростає пропорційно до кількості грошей, які вони мають у своєму роз-

порядженні [8, с. 130]. Отже, чим більше населення витрачає грошей на комунальні послуги — тим біднішим воно стає, і тим більше збагачуються власники та управлінці житлово-комунальних підприємств.

Відповідно до закону вартості — ціна реалізації товару полягає у відповідності витрат на виробництво товару його обмінному еквіваленту [1, с. 37]. В умовах закупівлі товарів за кордоном, на внутрішньому ринку його ціна змінюється у тому ж напрямі, у якому відбуваються її зміни на світовому ринку. Натомість в Україні діє дуже цікавий механізм державного впливу на "ринку" пального. Його єдиним реальним призначенням є обмеження суб'єктів пропозиції (а значить сприяння підвищенню цін); він діє таким чином: навіть за умови зниження цін на нафту на глобальних ринках — в Україні ціна на бензин не зменшується, і навіть може зростати.

Те саме стосується й інших монополізованих галузей: якщо відбувається зменшення курсу гривні відносно іноземних валют — ціна на закордонні товари зростає, якщо ж відбувається зміцнення гривні — ціни на товари зменшуються не завжди, і не завжди у тому ж розмірі, у якому відбувається здешевлення іноземних валют.

Сировинна орієнтація економіки, небажання створювати товар з високою доданою вартістю, прагнення продавати енергоносії поганої якості всередині держави за цінами якісних західних енергоносіїв сформували нерациональну структуру національного господарства. Як слушно зазначає О.М. Комяков: "...ті країни, де ринкові трансформації не супроводжувались структурною перебудовою, не змогли створити ефективне ринкове господарство і увійти до групи високорозвинутих країн. Це зумовлено тим, що світовий ринок являє собою сферу жорсткої конкурентної боротьби, а без підвищення конкурентоспроможності національних товарів, спроби пробитися до нього приречені на провал" [9, с. 8]. Натомість наявна система державного регулювання спрямована саме на таку модель економічної деградації країни на тлі збагачення її кланів.

Будь-яка бюрократична система прагне до збільшення власного фінансування, розширення повноважень та штату. В кінці XX — на початку XXI ст. уряди багатьох країн світу здійснили ряд реформ, що сприяли покращенню їх функціонування, у відповідь на вимогу громадян, які були невдоволені великою кількістю державних установ та не надто висо-

кою якістю надання ними публічних послуг [10, с. 1]. Незважаючи на декларований напрям у бік скорочення адміністративного апарату, його чисельність протягом останніх років зросла більше ніж вдвічі.

Цікавим буде невеличкий екскурс в історію. За часів Середньовіччя набуває поширення теза про "божественний" характер державної влади, відбувається зрощування верхівки державного апарату і релігійно-церковної знаті [2, с. 195]. Саме це зараз має місце у ворожій Росії, така сама спроба мала місце в системі державного управління України; мало місце прагнення підмінити реальні економічні успіхи та злидарство населення отриманням автокефалії.

Англійська мова знає 2 підходи до економічної категорії "ефективність" — 1) "здійснення правильних заходів", 2) "правильне здійснення заходів" [11, с. 30]. Здійснення правильних заходів має базуватись на глибоких фундаментальних знаннях щодо функціонування економічної системи та можливості впливу на неї. Також це залежить від системи моральних цінностей індивідуума, що здійснюватиме такі заходи. Тобто чи буде він прагнути працювати для блага своєї держави, чи для вмісту власної кишені.

Якісна освіта — це те, чого, в більшості випадків не мають представники місцевого олігархату, хоча, як правило, можуть похизуватись навіть вченими ступенями. Саме тому олігархічна система не вважає освітній сектор важливим і намагається організувати його діяльність так, щоб він поступово самознищився. На макроекономічному рівні це відображається у скороченні витрат на освіту, підвищенні нормативів діяльності вузів та викладачів, зміні навчальних планів та робочих програм, збільшенні розмірів "неофіційних внесків" за різного роду адміністративні послуги (ліцензування, акредитацію, атестацію тощо) [12, с. 206]. Вбачаючи таке ставлення регулюючих органів до локомотива економічного розвитку — закладу освіти — його окремі представники починають "запозичати" такі принципи поведінки з підлеглими та конкурентами. Головною формою діяльності вузів, як регіональних, так і центральних стає рейдерство — прагнення отримати якомога більше ставок за рахунок більш слабких структурних одиниць навіть всупереч здоровому глузду, кадровим вимогам та громадській думці. Це чергове свідчення домінування матеріального мотиву та цивілізаційної деградації таких осіб, відсутності моральних та психологічних якостей, що характеризують "людину творчу" та людський потенціал [13, с. 265].

У більшості країн держави інфляція є монетарним чинником, що викликається пербільшенням грошової маси над кількістю вироблених товарів. В Україні системне підвищення цін є наслідком монополізації певних секторів економіки (сільське господарство, продукти харчування, житлово-комунальні послуги, бензин та паливно-мастильні матеріали). Замість регулювання грошової маси, Центральний банк України регулює конкурентні відносини у банківському секторі. Унаслідок діяльності НБУ кількість банків в Україні системно скорочується, однак, протягом останніх років жоден російський банк не зник, і їх позиції системно покращуються. Це означає, що українські банки створюють дедалі меншу конкуренцію ворожим суб'єктам, внаслідок скорочення їх кількості [14, с. 116].

Крім цього, одним з реальних механізмів фінансового шахрайства, девальвації гривні та виведення грошового капіталу за кордон є рефінансування, яке здійснює НБУ. Рефінансування — надання тимчасових позик комерційним банкам для покриття їх касових розривів. Це один з обов'язків НБУ з метою запобігання банкрутства банків; банк, який не отримуватиме такої допомоги може дуже швидко зникнути. Цей елемент монетарної політики ніколи не розглядався як джерело корупції, хоча саме він призводить до зростання курсу. Наприклад: банк отримує 200 млрд грн і використовує їх не на покриття розривів, а на придбання іноземної валюти. В результаті такого попиту курс валюти миттєво вирушає вгору, а гривня, відповідно, знецінюється. Після цього банк продає частку валюти, наприклад, еквівалентну 150 млрд грн на момент придбання, але вже за новою, вищою ціною, що дозволяє йому повернути кошти НБУ, отримати долари, обвалити гривню, зробити населення ще біднішим через поступове зростання цін. В усіх фінансових кризах з моменту введення гривні, слід розглянути роль рефінансування у стрибках валютних курсів [14, с. 117]. Так, НБУ виділив Промінвестбанку (98% власності — Внешкономбанк РФ) 200 млн грн терміном на 3 місяці, аргументуючи це тим, що у 2015 році цей банк зазнав збитків більше ніж на 18 млрд грн. Зазначимо, що це рефінансування можна було б спрямувати до банків з українським капіталом [14, с. 117].

Також рефінансування може надаватись банкам, банкрутства яких не можна уникнути, що призводить до втрати бюджетних коштів та можливості зловживання на управлінні активами збанкрутілого банку.

З початку російської агресії, українська національна валюта девальвувала у 3,5 рази, в той час, як російський рубль знецінився лише в 3 рази. І це за умов, що країна-агресор знаходиться під багатьма санкціями, які ускладнюють надходження до неї іноземної валюти. Україна ж навпаки функціонує у межах світового сприяння у сфері світової торгівлі. Отже, наша девальвація — внутрішня і рукотворна. При цьому імпорт російських товарів до України системно зростає, і за такою логікою, ми, майже єдина країна у світі, хто підтримує економіку держави, що на нас напала.

Державна політика у сфері надання дотацій також має виключно суб'єктивний характер, дотації надаються окремим представникам та окремим компаніям. Все це сприяє погіршенню конкурентного середовища, скорочує обсяг незалежних один від одного товаровиробників, призводить до посилення монопольної влади отримувачів дотацій та зростання цін у галузі.

Як бачимо, всі ці риси властиві ХХ ст., і не мають ніяких реальних економічних, наукових чи будь-яких інших результатів. Сенсом діяльності такої системи є формування двокласового суспільства: пануючого класу, що складається з політичної та економічної "еліти", класу споживачів та "планктону", який існує для годування правлячого класу. Така система не прагне до розвитку, її метою є консервація статус-кво [15].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ НАУКОВИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Існуюча структура господарського механізму України взагалі та цілі державного регулювання економіки зокрема, мають свою структурну специфіку та особливі пріоритети. Збереження такої системи державного впливу призведе до низки негативних наслідків, що викладені нижче.

Економічними наслідками реалізації державою економічного інтересу олігархії є:

- трансформація економічної системи, зокрема поступове зменшення частки малого та середнього бізнесу порівняно з великим бізнесом, що має лобістів у владних структурах;

- банкрутство всіх галузей економіки за виключенням житлово-комунального господарства та виробників продуктів харчування через тотальне скорочення рівня життя та неспроможність населення задовольняти навіть первинні економічні потреби;

- знищення середнього класу, остаточне розшарування суспільства на малозабезпечених та дуже багатих;

- моральна та кваліфікаційна деградація системи державного управління через виконання нею хибних завдань;

- поступова ліквідація освіти, як економічної галузі, через безперспективність її окупності;

- тотальна монополізація всіх економічних та політичних процесів;

- поступова деградація вітчизняного виробництва через відсутність інвестицій монополій у модернізацію виробництва та орієнтацію на сировинний експорт;

- перехід абсолютної більшості об'єктів приватної власності, зокрема нерухомості та землі до власності олігархів.

Суспільні наслідки наведених тенденцій полягають у наступному:

- відсутність не те що дії, а навіть наявності перспектив роботи "соціальних ліфтів", зневіра у майбутнє;

- негативні демографічні тенденції, депопуляція та відтік мізків, скорочення тривалості та якості життя;

- руйнування правових засад функціонування держави, відповідальність перед законом лише найбідніших верств населення;

- знищення свободи слова, прозорості використання державних коштів;

- згортання процесів демократії, можливості впливу громадян на суспільні та економічні процеси;

- втрата цивілізаційних перспектив;

- повзуче поглинання України російською федерацією.

Беручи до уваги те, що регулюючі органи системи державного управління виконують не властиві їм функції, треба відмовитись від них і повернутись до звичайних завдань, визначених часом і досвідом розвинутих країн. Ці завдання багаторазово описані як у закордонній, так і у вітчизняній літературі, головними з яких є обмеження монополізації, сприяння економічній свободі, підвищення рівня життя населення та збільшення його тривалості.

Подальші дослідження у цій царині дозволять деталізувати заходи державного регулювання відповідно до об'єктивних вимог економіки України, а не до економічних інтересів олігархічного прошарку.

Література:

1. Яковенко Р.В. Національна економіка: навч. посіб. / Р. Яковенко. — [2-ге вид., випр.]. — Кіровоград: "КОД", 2010. — 548 с.: іл.

2. Степаненко С.В. Еволюція наукових поглядів і вибір концепцій підвищення ефективності державного регулювання процесів економічного розвитку / С.В. Степаненко // Теорія та практика державного управління. — 2013. — Вип. 2 (41). — С. 193—200.

3. Яковенко Р.В. Основи теорії економіки для технічних спеціальностей: навч. посіб. / Р. Яковенко. — Кіровоград: "Поліграф-Сервіс", 2009. — 120 с.

4. Колот А.М. Еволюція ролі держави та інструментарію її впливу на розвиток соціально-трудової сфери [Електронний ресурс] / А.М. Колот. — Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/14714005.pdf>.

5. Мельник І.Г. Реформування житлово-комунального господарства та регулювання цін і тарифів на житлово-комунальні послуги населенню: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата екон. наук: спец. 08.02.03 "Організація управління, планування і регулювання економікою" / І.Г. Мельник. — Дніпропетровськ, 2005. — 22 с.

6. Яковенко Р.В. Цінова політика природних монополій як джерело економічної небезпеки в Україні / Р.В. Яковенко, Д.В. Яковенко // Оподаткування та економічна безпека держави в епоху діджиталізації: збірник матеріалів науково-практичного круглого столу, 23 лютого 2018 р., м. Ірпінь. — Ірпінь: Університет ДФС України, 2018. — С. 229—232.

7. Яковенко Р.В. Використання досягнень Дж.М. Кейнса для зміцнення сучасної України / Р.В. Яковенко, А.О. Головатий // Матеріали за 12-а міжнародна научна практична конференція ["Настоящи изследвания и развитие — 2016"]. (Софія, Болгарія, 15—22 січня 2016 р.). — Софія: "Бял ГРАД-БГ" ООД, 2016. — Т. 3: Економіки. Державна адміністрація. — С. 50—52.

8. Яковенко Р.В. Технології продажу товарів / Р. Яковенко. — Кіровоград: Антураж А, 2003. — 212 с.

9. Комяков О.М. Державне регулювання перехідної економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата екон. наук: спец. 08.01.01 "Економічна теорія" / О.М. Комяков. — К., 2000. — 17 с.

10. Босак О.З. Публічне управління як нова модель управління у державному секторі / О.З. Босак // Державне управління: теорія та практика. — 2010. — № 2. — С. 1—8.

11. Яковенко Р. В. Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Дидактичний довідник / Р. Яковенко. — [Вид. 2-ге, випр.]. —

Кіровоград: видавець Лисенко В.Ф., 2015. — 130 с.

12. Яковенко Р.В. Відносини капіталу в сфері вищої освіти як джерело руйнування інноваційного потенціалу України / Р.В. Яковенко, Д.В. Яковенко // Розвиток інноваційно-інтегрованих структур у вимірі формування інноваційно-орієнтованої моделі економіки: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 21—22 березня 2018 року, м. Кропивницький. — Кропивницький: "Ексклюзив-Систем", 2018. — С. 205—207.

13. Яковенко Р.В. Використання сучасних економічних концепцій у процесі управління вищою освітою в Україні / Р. Яковенко // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. — К.: Український державний університет фінансів та зовнішньої торгівлі. — 2014. — № 1 (72). — С. 260—269.

14. Яковенко Р.В. Політика НБУ в концепції національної безпеки України / Р.В. Яковенко // Сучасні тенденції розвитку світової економіки: збірник матеріалів IX Міжнародної науково-практичної конференції 26 травня 2017 р., м. Харків. — Т. 1. — Харків: ХНАДУ, 2017. — С. 116—117.

15. Яковенко Р.В. Інформація в системі державного управління як ціновий фактор / Р.В. Яковенко, В.В. Зайченко // Ефективна економіка. — К., 2019. — № 2. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6901>. — Назва з титул. екрана. — Дата перегляду: 1.03.2019. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.2.51.

References:

1. Yakovenko, R.V. (2010), *Natsional'na ekonomika* [National economy], 2nd ed, KOD, Kirovohrad, Ukraine.

2. Stepanenko, S.V. (2013), "Evolution of scientific views and choice of concepts for improving the efficiency of state regulation of economic development processes", *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, vol. 2 (41), pp. 193—200.

3. Yakovenko, R.V. (2009), *Osnovy teorii ekonomiky dlia tekhnichnykh spetsial'nostej* [Bases of economics for technical specialties], Polihraf-Servis, Kirovohrad, Ukraine.

4. Kolot, A.M. (2019), "Evolution of the role of the state and the tools of its influence on the development of the social and labor sphere", available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/14714005.pdf>. (Accessed 9 April 2019).

5. Mel'nyk, I.H. (2005), "Reforming housing and communal services and regulating prices and tariffs for housing and communal services for the

population", Ph.D. Thesis, Organization of management, planning and regulation of the economy, Dnipropetrovsk National University, Dnipropetrovsk, Ukraine.

6. Yakovenko, R.V. and Yakovenko, D.V. (2018), "Price policy of natural monopolies as a source of economic insecurity in Ukraine", Zbirnyk materialiv naukovo-praktychnoho krugloho stolu [A collection of materials for the scientific and practical round table], Opodatkuvannia ta ekonomichna bezpeka derzhavy v epokhu didzhytalizatsii [Taxation and economic security of the state in the era of digitalization], University of DFS of Ukraine, Irpin, Ukraine, pp. 229—232.

7. Yakovenko, R.V. and Holovatyj, A.O. (2016), "Using the achievements of J.M. Keynes to strengthen modern Ukraine", Materyaly 12-j mezhdunarodnoj nauchno-praktycheskoj konferentsii [Materials of the 12th international scientific-practical conference], Nastoiashche ysledovannia y razvytye — 2016 [Real research and development — 2016], "Bial HRAD-BH" OOD, Sofia, Bulgaria, pp. 50—52.

8. Yakovenko, R.V. (2003), Tekhnolohii prodazhu tovariv [Technologies of Sale of Commodities], Anturazh A, Kirovohrad, Ukraine.

9. Komyakov, O.M. (2000), "State regulation of transitive economy", Ph.D. Thesis, Economic theory, Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine.

10. Bosak, O.Z. (2010), "Public administration as a new management model in the public sector", Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka, vol. 2, pp. 1-8.

11. Yakovenko, R.V. (2015), Tlumachnyj anhlo-ukrains'kyj slovnyk ekonomichnykh terminiv z elementamy teorii ta problematyky [An Explanatory English-Ukrainian Dictionary of Economic Terms with Elements of Theory and Problems], 2nd ed, Publisher Lysenko V.F., Kirovohrad, Ukraine.

12. Yakovenko, R.V. and Yakovenko, D.V. (2018), "Capital relations in the field of higher education as a source of the destruction of Ukraine's innovative potential", Zbirnyk tez dopovidej [A collection of abstracts], Rozvytok innovatsijno-intehrovanykh struktur u vymiri formuvannia innovatsijno-oriientovanoi modeli ekonomiky [Development of innovation-integrated structures in measuring the formation of an innovation-oriented model of economy], Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, Ukraine, pp. 205—207.

13. Yakovenko, R.V. (2014), "Use of modern economic concepts in the process of higher education management in Ukraine", Zovnishnia

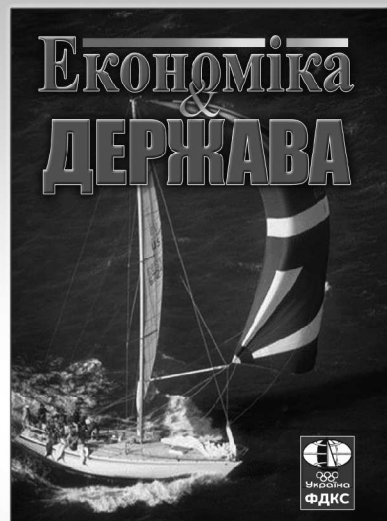
torhivlia: ekonomika, finansy, pravo, vol. 1 (72), pp. 260—269.

14. Yakovenko, R.V. (2017), "NBU policy in the concept of national security of Ukraine", zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Collection of materials of the International Scientific and Practical Conference], Suchasni tendentsii rozvytku svitovoi ekonomiky [Contemporary trends in the development of the world economy], Kharkiv National Automobile and Highway University, Kharkiv, Ukraine, pp. 116—117.

15. Yakovenko, R.V. and Zaychenko, V.V. (2019), "Information in the system of public administration as a price factor", Efektyvna ekonomika, vol. 2, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6901> (Accessed 27 Mar 2019). DOI: 10.32702/2307-2105-2019.2.51.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2019 р.

**Науково-практичний журнал
«ЕКОНОМІКА ТА ДЕРЖАВА»**

Передплатний індекс: 01751

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових

видань України з ЕКОНОМІКИ

www.economy.in.ua

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73

УДК 336.71

І. П. Ситник,

к. т. н., доцент кафедри фінансів, Національний університет харчових технологій, м. Київ
ORSID ID: 0000-0002-3906-770X

А. М. Новак,

студентка, кафедра фінансів, Національний університет харчових технологій, м. Київ
ORSID ID: 0000-0002-2891-3122

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.8.41

ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА РОЗВИТОК ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В УКРАЇНІ

I. Sytnyk,

Candidate Sciences (Ph.D.), Associate Professor, Department of Finance,
National University of Food Technologies, Kyiv

A. Novak,

student, department of finance, National University of Food Technologies, Kyiv

THE INFLUENCE OF DIGITAL ECONOMY ON THE DEVELOPMENT OF PAYMENT SYSTEMS IN UKRAINE

Сфера платіжних систем є дуже динамічною, такою, яка швидко змінюється і зазнає постійних перетворень. Тому необхідно слідкувати за такими змінами і вчасно реагувати на них як з метою нагляду і регулювання, так і з метою розуміння і прогнозування, яким чином ринок платіжних послуг буде себе вести в недалекому майбутньому, що, безумовно, матиме вплив на фінансову стабільність як банківських установ, так і держави. Розглянуто вплив цифрової економіки на розвиток платіжних систем України. Проведено аналіз щодо стану платіжного ринку та частки "безготівкових" розрахунків. Досліджено наявні інновації в платіжному секторі нашої країни та ефективність вже проведеної модернізації. Визначено перспективні напрями в подальшому розвитку та оцифруванні платіжних систем України.

The scope of payment systems is very dynamic, rapidly changing and undergoing constant transformations. Therefore, it is necessary to monitor such changes and respond to them in a timely manner for the purpose of supervision and regulation, and in order to understand and predict how the payment service market will behave in the near future, which will undoubtedly have an impact on the financial stability of both banking institutions, and the state. Technologies are constantly improving, changing with each passing year.

The digital economy provides opportunities for prosperity and the continuous development of both social and economic environments. The very idea of talking about life in a new, more developed level of socio-economic processes. The maximum development of digital infrastructure will open the door not only to the business sector, but also to the everyday life of every Ukrainian. Execution of all things familiar to us using Internet resources becomes extremely convenient, because it is mobile. The development of the digital economy is an important moment in the development of the payment system of Ukraine, the main element of the globalization of the Ukrainian economy, the factor of GDP growth in our country and the attraction of new investments in the economy. The digital economy is any activity that has a link with information technology. The trend of transforming the economy into "non-cash" is relevant not only for Ukraine, but also other countries reduce the amount of money in the hands of the population. Innovations penetrate Ukraine and become popular. The NBU contributes to this maximally with NPS "Prostir", as well as MasterCard and Visa, as these cards are the leaders in the payment card market in terms of the payment system.

The influence of the digital economy on the development of payment systems of Ukraine is considered. The analysis of the status of the payment market and the share of "non-cash" settlements was carried out. The existing innovations in the payment sector of our country and the effectiveness of the modernization have been investigated. The perspective directions in the further development and digitization of payment systems of Ukraine are determined.

Ключові слова: платіжні системи, платіжні картки, цифрова економіка, блокчейн, ФінТех, "безготівкова", економіка, безконтактні платежі.

Key words: payment systems, payment cards, Digital economy, blokcheyn, FinTech, "cashless" economy, contactless payments.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Реалії сьогодення такі, що всесвітня мережа Інтернет є основною платформою всього соціуму. Перехід до цифрової економіки відбу-

вається в період четвертої індустріальної революції та отримав визначення в світі як Industry 4.0. Як бачимо на сьогодні, цифрова економіка дає можливості для благополуччя та постійно-

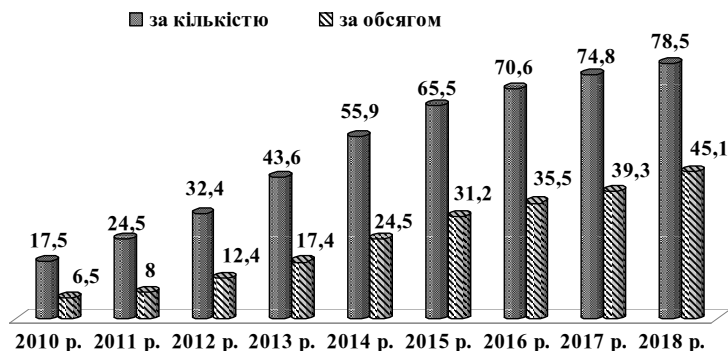

Рис. 1. Динаміка безготівкових операцій, здійснених із використанням платіжних карток в Україні, %

Джерело: розроблено авторами за даними [14].

го розвитку як соціального, так і економічного середовища, та наразі проникає в усі аспекти нашого життя. Такий ажіотаж інновацій свідчить про актуальність дослідження розвитку платіжних систем пов'язану з розквітом цифрової економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання розвитку та модернізації вітчизняних платіжних систем були розглянуті у працях І.П. Ситник [4], М.В. Тарасюк [25], М.Н. Руцишин [24], Н.П. Юрчук [28], О.О. Кошечєва [25], Р. Гартінгер [28], Р.З. Костак [24], С.В. Коляденко [5], С. Широчик [27] та інших. Вчені досліджували різні аспекти ринку платіжної інфраструктури, а також наводили своє бачення вирішення проблем даної тематики.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є аналіз сучасного стану платіжних систем України, проведенні досліджень щодо цифрових інновацій у цій сфері та виявленні перспективних напрямів розвитку для платіжних систем нашої країни.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Як відомо, цифрова економіка є економічною діяльністю, яка від традиційної економіки відрізняється мережевою свідомістю, а також цілковитою залежністю від віртуальних технологій [6].

Також цифрова економіка трансформує економіку в цілому й переміщає різні сфери діяльності до Інтернет-платформи. Завдяки модернізації економіки з'являються нові види економічної діяльності: Internet-банкінг, Internet-брокерідж, Internet-комерція, Internet-бізнес, Internet-крамниці, Internet-платежі та інше [26]. Від впливу цифрової економіки трансформується і платіжна система України:

це і розвиток безготівкової економіки, "розквіт" онлайн-технологій, розвиток платіжних систем, поява новітніх видів фінансових послуг та сервісів, що пропонуються банківськими та небанківськими платіжними системами.

З розвитком платіжної інфраструктури України спостерігається "безготівковий ажіотаж" — за даними, що надає НБУ, на початок 2019 року частка безготівкових розрахунків у загальному обсязі сягає 45,1%. Станом на 01.01.2019 року в Україні нараховується 73 банки-учасники карткових платіжних систем [17].

На рисунку 1 відображено динаміку частки безготівкових операцій від усіх операцій, здійснених із використанням платіжних карток в Україні за 2010—2018 рр. (дані наведені за кількістю та обсягом).

Як бачимо, безготівкові операції інтенсивно розвиваються. Так, у 2010 році зі 100 % кількості здійснених грошових операцій за допомогою платіжних карток 17,5 % відбувалися безготівково, а вже за вісім років кількість безготівкових операцій збільшилася приблизно в чотири рази, і на 2018 рік зі всієї кількості грошових операцій за допомогою платіжних карток 78,5 % відбулося без зняття готівки. Що стосується всього обсягу грошових операцій за допомогою платіжних карток у 2010 році, то безготівково проходило 6,5 %, а решта — це отримання готівки, а вже у 2018 році цей показник зріс майже в шість разів та становив 45,1% від усього обсягу.

Найчастіше безготівкові розрахунки припадають на Інтернет-розрахунки, розрахунки в торгівельних мережах, перекази грошей із картки на картку та операції у терміналах самообслуговування.

Платіжна інфраструктура з використанням новітніх технологій також має позитивну динаміку на 1 січня 2019 року в порівнянні до 1 січня 2018 року. Так, за даними НБУ кількість

емітованих платіжних карток в обігу становить 59,4 млн шт., з них 36,9 млн шт. активні картки; у відсотковому співвідношенні збільшення за рік — це + 6 %.

Спостерігається підвищений попит на безконтактні платежі за допомогою спеціальних карток. Так, їх кількість на сьогодні становить 4,0 млн шт., а динаміка за рік — + 44 %. Це, в свою чергу, є заслугою платіжних мереж, що надають таку можливість та активно розвиваються. Наприклад, кількість банкоматів збільшилася до 20,0 тис. од. (це + 0,1 % за рік), мережа POS терміналів зросла до 279,0 тис. од. (це + 20 % за рік), а кількість підприємств торгівлі та сфери послуг, які приймають платіжні картки збільшилися до 208,7 тис. од. (+ 20 % за рік). Проте вже сьогодні очевидно, що деякі технології виходять із вжитку, а на їх місце приходять нові, більш сучасні, цифрові. Це ми можемо бачити по кількості ПТКС, яка зменшилася до 16,6 тис. шт. (динаміка за рік — 3%) [18; 19].

За даними НБУ станом на 01.01.2019 р. кількість платіжних карток в обігу емітованих українськими банками в розрізі платіжних систем має такий вигляд: всього — 59,4 млн шт., з них MasterCard — 41,2 млн шт., Visa — 17,5 млн шт., ПРОСТІР — 586 тис. шт. Так, MasterCard продовжує мати позитивну динаміку: протягом двох місяців кількість таких карток збільшилася на 1,6 %, тоді як кількість платіжних карток в обігу Visa і ПРОСТІР зменшилися на 10 % та 7 % відповідно [20]. Статистичні дані вказують на те, що ринок платіжних карток у розрізі платіжної системи в Україні являється монопольним, адже MasterCard займає 69 % ринку.

Україна не стоїть осторонь світових процесів глобалізації і діджілізації як загалом, так і безпосередньо у сфері платіжних систем. Основні гравці платіжного ринку України намагаються переймати і використовувати сучасні цифрові новинки у своїй діяльності. У результаті розвитку цифрової економіки розвивається і "безготівкова" економіка, а це в свою чергу сприяє розвитку "безготівкового" бізнесу і відповідно безготівкових платежів.

Кабінет Міністрів України розробив проект "Про затвердження вимог до суб'єктів господарювання щодо приймання електронних платіжних засобів в оплату за продані ними товари (надані послуги)", ідея якого полягає в зобов'язанні постачальників і продавців товарів чи послуг додати можливість безготівкової оплати для клієнтів. Проект від 2018 року не вимагає наявності POS-терміналів, достатньо надати можливість покупцям розраховувати-

ся через онлайн-сервіси, Інтернет-банкінг, переказувати кошти з картки на картку, використати QR-код. Впровадити ці зміни в оплаті товарів чи послуг суб'єктів господарювання Міністерство економіки розраховує до 2020 року [7].

Технології невпинно йдуть вперед, а цифрова економіка набирає масовості, що відображається на інноваціях платіжних систем у світі та Україні. Використання таких інновацій в платіжних системах України та світі набирає значних обертів, що ми хочемо показати нижче.

Отже, для початку зупинимось на широко відомій технології Block Chain, яка може стати "четвертим" поколінням платіжної системи. Як відомо, така технологія розподілено зберігає інформацію однаково на різних носіях. Проте транзакція може бути виконана якщо є підтвердження, що формує криптографічний захист даних. На сьогодні платіжні системи на базі блокчейн активно розробляються. Першим цим питанням зайнявся платіжний гігант Mastercard, який створив блокчейн-реєстр "наскрізних транзакцій". Компанія Mastercard вважає, що "цифрові реєстри більш безпечні і прозорі, ніж будь-яка інша система, орієнтована навіть на виконання однієї з безлічі завдань. Вони є незмінними і захищеними від фальсифікацій, що може підвищити надійність даних ще більше" [2]. Заявку на цей проект затвердило бюро патентів і товарних знаків США. Платіжні системи на основі Block Chain — це майбутнє платіжної інфраструктури.

Найяскравіший приклад "третього" покоління платіжних систем — безконтактні платежі. Безконтактна оплата товарів та послуг за допомогою картки, смартфона, планшета, смарт-годинника, фітнес-браслета і навіть кільця відбувається при підтримці додатків для оплати, таких як гаманці банків, Google Pay, Apple Pay та Garmin Pay. При цьому номер картки не розголошується, а для кожної платіжної операції є свій унікальний код. Саме тому транзакція вважається цілком захищеною.

Здійснення безконтактного платежу за допомогою смартфона потрапляє до категорії — мобільні платежі — це операції з грошовими коштами, що проводяться за допомогою мобільних телефонів. Для роботи з такими системами мобільних платежів, як Apple Pay та Google Pay в смартфоні повинен бути NFC-чип. За спільним дослідженням MOYO і Monobank, протягом I півріччя 2018 року лише 30 % смартфонів придбаних українцями мають NFC чіп. Серед усіх телефонів, що підтримують мобільні платежі 90 % припадає на Android-смартфони, а інші 10 % на різні моделі iPhone [13].

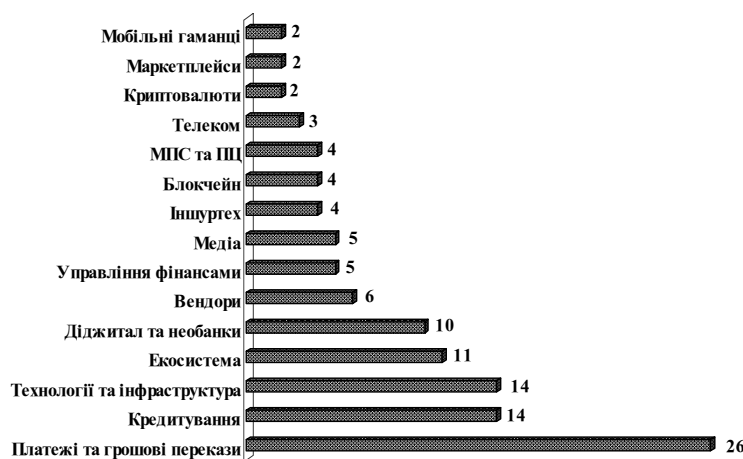

Рис. 2. Діяльність ФінТех компаній в Україні станом на лютий 2018 року

Джерело: розроблено авторами за даними [3].

Технологія Host Card Emulation дозволяє емулювати смарт-картку на телефоні за допомогою спеціального програмного забезпечення і є підґрунтям для NFC-чіпу, що в свою чергу дозволяє замінити оплату пластиковою картою на оплату смартфоном. На сьогодні сучасні технології HCE і NFC — це, інакше кажучи, як віртуальні кредитні картки [16].

Платіжні інновації також здійснюються на основі QR-коду. Матричний код активно використовується у мобільних додатках для здійснення платежів. Платіж проходить таким чином: одержувач вводить дані переказу, додаток генерує QR-код, його сканує платник, далі кошти перераховуються автоматично. Вперше в нашій країні універсальний безготівковий платіж з використанням платіжного QR-коду представили Mastercard на базі цифрових гаманців Masterpass. Цей новий спосіб оплати був запущений в березні 2018 року і наразі активно використовується для покупок в онлайн-магазинах [10].

Не можемо не згадати у нашому дослідженні про е-гроші. Із наведеної Нацбанком статистики спостерігаємо закономірну залежність, що при збільшенні кількості безготівкових оплат у свою чергу посилюється попит на е-гроші. Електронні гроші дають можливість розрахунку за товари та послуги через мережу Інтернет. Станом на 2018 рік в Україні було випущено 41,3 млн грн е-грошей, обсяг операцій з е-грошима становив 3072 млн грн, а кількість е-гаманців з електронними грошима — 56,8 млн шт. Банки, які здійснюють випуск та операції з е-грошима в Україні, це: "ТАСкомбанк", "Альфа Банк", Банк "Глобус", "Укргазбанк", "ПриватБанк", Банк "Восток", "ПУМБ", "Ощадбанк", "Юнекс Банк", "Правекс Банк",

"ПолікомБанк" та "КБ "Глобус". Використання е-грошей з кожним роком стає все більш розповсюджене [15].

Для електронних грошей необхідний особливий носій — електронний гаманець, або E-Purse, який зберігає електронні гроші та дає можливість здійснювати платежі. За даними НБУ станом на 2018 рік в Україні є сім електронних гаманців платіжних систем, що надають послуги випущеними банками е-грошима — це MasterCard, Visa, ПРОСТІР, FORPOST, Maxi, GlobalMoney, "Електрум" [15].

З розвитком цифрової економіки стали інтенсивніше розвиватися й фінансові технології, адже раніше їх сприймали виключно як внутрішні розробки.

Наразі ж ФінТех є основою для всіх онлайн-транзакцій. Станом на 2018 рік в Україні діє 112 фінтех-компаній, проте більше 30 % з них працюють у сфері платежів та грошових переказів. На рисунку 2 відображено ФінТех напрями діяльності в Україні (кількість ФінТех-компаній за напрямками діяльності станом на лютий 2018 року) [3].

Найяскравішим прикладом ФінТеху в Україні є діджитал-банк, що працює без відділень — Monobank. Це спільний проект компанії Універсал-Банку, що входить до групи "ТАС", і Fintech Band: Універсал-Банк випускає кредитні картки для клієнтів, а мобільний додаток Monobank управляє фінансами клієнтів, які користуються девайсами Apple або Android. Діджитал-банк забезпечує клієнтів прогресивними інструментами персонального банкінгу, які є актуальними та конкурентоспроможними на ринку платіжних послуг України [12].

Останній Інноваційний "вибух" у платіжній сфері здійснила компанія Apple, повністю переосмисливши уявлення про кредитну карту, і яка влітку 2019 року планує випустити так звану Apple Card. У цьому пректі Apple співпрацює з банком Goldman Sachs, а обробляти платежі заплановано Mastercard. Карта Apple Card буде "жити" на iPhone у додатку Wallet та надавати широкий спектр можливостей. Для додатків і веб-сайтів у Wallet буде номер віртуальної карти. Щодо фізичної кредитної картки Apple Card, то вона буде титановою з лазерним гравіюванням, без номеру, CVV-коду та іншої інформації, що гарантує зовсім новий рівень безпеки. Щоб здійснити покупку потрібен буде номер пристрою, а також одноразовий динамічний код безпеки, який генерує iPhone при авторизації покупки, а після

здійснення платежу буде надходити обов'язково повідомлення.

Велике значення надається у цьому платіжному новітньому проекті конфіденційності. Так, вся інформація про транзакції зберігається безпосередньо на пристрої, а не на серверах компанії. Для систематизації транзакцій використовується штучний інтелект і геолокаційні дані з Apple Maps. Кредитна картка Apple Card не буде мати щорічних зборів, передоплати, міжнародних зборів, ніяких комісій за перевищення ліміту або повернуту оплату та ніяких прихованих платежів. Apple Card пропонує систему кешбек — Daily Cash, де щоденне нарахування залежить від способу оплати [8].

Кредитна карта від Apple значно відрізняється від діючих аналогічних карт на ринку України і світу, а отже є серйозним конкурентом для інших лідерів платіжних систем. Apple Card має значні переваги: пластикові карти взагалі без номера, CVV і терміну дії, відсутність будь-яких комісій та приваблива політика кешбек. Apple Card — хороша пропозиція для споживачів та серйозний конкурент для банків, адже в роздрібних транзакціях немає місця банкам чи іншим посередникам. Банкам залишиться ідентифікація та з'ясування джерел походження коштів. Однак "проникнути" Apple Card на український ринок найближчим часом буде важко. По-перше, банківський ринок монопольний, а по-друге, в Україні для відкриття рахунку банки зобов'язані зустрічатися з клієнтом особисто.

Платіжний лідер України MasterCard багато років співпрацює з фінтех компаніями та невинно модернізує платіжні послуги. У 2017 році компанія MasterCard на базі власних платіжних карток Masterpass разом з процесинговою компанією LeoGaming запустили LeoBot — чат-бот у Facebook Messenger, що дозволяє здійснювати грошові перекази з картки на картку [11].

Так, у 2018 році MasterCard закликав розвивати фінтех галузь і, в свою чергу, оголосив про старт нової ініціативи Accelerate. Планується, що Accelerate розширить та покращить взаємодію компанії MasterCard та платіжного фінтех середовища [1].

3 квітня 2019 року користувачі карток MasterCard матимуть змогу використовувати біометричну аутентифікацію даних під час підтвердження платежів онлайн шляхом відбитка пальця, розпізнавання обличчя чи райдужки ока. Цей метод є більш безпечний та зручний, адже 93 % споживачів обирає біометрію при онлайн оплаті, а не одноразові паролі надіслані через SMS [9].

Технології в платіжній системі розвиваються безупинно, велика кількість інновацій вже досягла масовості, деякі технології тільки почали реалізовуватися, однак ще велика кількість новинок у перспективі.

Одна з таких перспектив — це можливість розраховуватися за товари та послуги відбитком пальця, що відповідає конкретній платіжній картці, а не готівкою чи кредитною картою. При такій оплаті навіть не потрібно носити з собою смартфон з NFC-чіпом. У 2016 році цей метод оплати був винайдений у Японії і сьогодні його пробують використовувати і у інших країнах. В Україні також розглядалося таке нововведення і був запущений пілотний проект за ініціативи Visa, MOSST Payments та ПриватБанку. Наразі даною новинкою зацікавлені лідируючі платіжні системи та банки країни [23].

У 2018 році стало відомо, що Національна платіжна система "Простір" буде випускати платіжні картки разом з UnionPay. Китайська платіжна система UnionPay є лідером у світі за кількістю випущених карток та фінансових операцій, обслуговує 80 % платіжних карток в світі, а також емітує власні картки більше ніж в 40 країнах. Найближчим часом даний платіжний гігант з'явиться і на ринку України [21].

Національний банк України свого часу заявив, що його цікавить такий проект, як "криптовивня", або ж електронна гривня, що ґрунтується на блокчейні. Україна довгий період часу залишалася осторонь з офіційним прийняттям чи заборонаю криптовалюти в цілому, а також з модернізацією законодавства в даному напрямку, тому державні проекти щодо криптовалюти тільки-но стартують. 20 липня 2018 року була схвалена "Концепція державного регулювання операцій з криптовалютами", де криптовалюта зазначається новим фінансовим інструментом, що є віртуальним активом у формі токenu. У цій концепції встановлені основні положення, правові визначення, роль криптобірж, особливості оподаткування, а також відображено класифікацію операцій з криптовалютою. Наголошується, що використовувати криптовалюту, як засіб платежу категорично забороняється, функціонує вона, як засіб обміну чи збереження вартості.

У 2018 році стартував "пілот, присвячений можливості випуску цифрової гривні на блокчейні". "Криптовивня" має багато прихильників, адже, на їх думку, електронна національна валюта буде зручнішою та надійнішою, до того ж запустивши "криптовивню", Україна позбудеться валютних кордонів зі світом. На-

ціональну криптовалюту планують випускати такі країни, як Швеція, Тайланд, Китай та ін. Але на сьогодні офіційно врегульоване використання криптовалюти, а також випуск "криптовиривні" в Україні — це лише перспективи [22].

Отже, провівши дослідження впливу діджіталізації на розвиток вітчизняних платіжних систем, зазначимо, що платіжний ландшафт України має гарні засади для подальшого розвитку та впровадження інновацій.

ВИСНОВКИ

Аналіз сучасного стану платіжного ландшафту України засвідчив, що розвиток цифрової економіки має значний вплив на розвиток платіжних систем. Нині в усьому світі й нашої країні зокрема відбувається безумовне збільшення онлайн-транзакцій, а також трансформація економіки в "безготівкову". Платіжні системи України зазнають постійного розвитку, впроваджуючи інновації. Лідуючі світові платіжні системи, а також цифрові гіганти, пропонують зручні зміни для своїх клієнтів при здійсненні оплати, використовуючи при цьому останні новинки цифрових технологій у платіжній сфері. Великий вплив на розвиток платіжного ринку мають фінансові технології, які покладені в основу використання сучасних платіжних інструментів. Зазначимо також, що вітчизняна платіжна сфера не стоїть осторонь світової діджіталізації, про що на сьогодні свідчить діяльність Національного банку України, який веде активну роботу з приводу нагляду і регулювання за платіжними системами.

Література:

1. "European Digital Banking Study" by Mastercard June 2017 [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://newsroom.mastercard.com/eu/files/2017/07/Mastercard_European-Digital-Banking-Study_Chartreport.pdf
2. Coindesk. Mastercard Patent Filings Tout Blockchain for Immutable Data Records [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.coindesk.com/mastercard-patent-filings-tout-blockchain-for-immutable-data-records>
3. FINTECH.UNIT.CITY. Представляємо першу карту фінтех-ринку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://fintech.unit.city/guide2018>
4. Говорушко Т.А., Ситник І.П., Ляховецька В.М. Розвиток інтернет-банкінгу в Україні / Т.А. Говорушко, І.П. Ситник, В.М. Ляховецька // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. — 2015. — № 15 (5). — С. 146—149.

5. Коляденко С.В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні і у світі / С.В. Коляденко // Всеукраїнський науково-виробничий журнал Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. — 2016. — № 6 (10). — С. 105—112.

6. Офіційний веб-портал Законодавства України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>

7. Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Проект постанови Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=a6159d66-82e3-47ac-99db-8c8d6d70ca-27&title=ProektPostanoviKabinetuMinistriv-UkrainiproZatverdzhenniaVimogDoSubktiv-GospodariuvanniaSchodoPriimanniaElektronnikhPlatizhnikhZasobivVOplatuZaProdaniNimiTovarinadaniPoslugi>

8. Офіційний сайл Apple. Apple Card [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.apple.com/apple-card/?cid=wwm-ww-soc-ut-aca-plt-appl-aca-br>

9. Офіційний сайт Mastercard Ukraine. Прес-служба. Mastercard пропонує біометрію як новий стандарт для безпечних покупок онлайн [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://newsroom.mastercard.com/eu/uk/news-briefs/mastercard-biometry-standard/>

10. Офіційний сайт Mastercard Ukraine. Прес-служба. Мобільним користувачам став доступний ще один спосіб безготівкових платежів — з Mastercard QR [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://newsroom.mastercard.com/eu/uk/news-briefs/masterpass-qr/>

11. Офіційний сайт Mastercard. LeoGaming та Mastercard запустили Facebook-бота для грошових переказів з картки на картку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://newsroom.mastercard.com/eu/uk/news-briefs/leogaming-ta-mastercard-zapustily-facebook-bota/>

12. Офіційний сайт Monobank [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.monobank.ua/>

13. Офіційний сайт MOYO. Мобільні платежі в Україні: спільні дослідження MOYO і MONOBANK — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.moyo.ua/news/mobilnye_platezhi_v_ukraine_sovmestnoe_issledovanie_moyo_i_monobank.html

14. Офіційний сайт НБУ. Безготівкові операції здійснені із використанням платіжних карток [Електронний ресурс]. — Режим досту-

пу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=88661788>

15. Офіційний сайт НБУ. Електронні гроші [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=125412&cat_id=22918283

16. Офіційний сайт НБУ. Інновації в платіжних: час діяти. Погляд НБУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.bank-online.com.ua/finretail2016/files/2_Shatskyi%20s%20s_15112016.pdf

17. Офіційний сайт НБУ. Огляд ринку платіжних карток та платіжної інфраструктури України за 2018 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=88661687>

18. Офіційний сайт НБУ. Платіжна інфраструктура [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=88661790>

19. Офіційний сайт НБУ. Ринок платіжних карток [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=88661789>

20. Офіційний сайт НБУ. Таблиця 1. Дані про кількість платіжних карток у розрізі платіжних систем [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=79219

21. Офіційний сайт НБУ. НПС "ПРОСТІР" та UnionPay International уклали договір про емісію кобейджингових карток [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=83505277&cat_id=55838

22. Офіційний сайт НКЦПФР. Концепція державного регулювання операцій з криптовалютами [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2018/10/concept-crypto.pdf>

23. Офіційний сайт Приватбанк. Visa, MOSST Payments та ПриватБанк запустили в Україні оплату пальцем [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://privatbank.ua/news/2018/6/23/538>

24. Руцишин Н.М., Костак З.Р. Платіжна система України та безпека її функціонування / Н.М. Руцишин, З.Р. Костак // Електронне наукове видання "Глобальні та національні проблеми економіки". — 2017. — № 19. — С. 453.

25. Тарасюк М.В., Кошечев О.О. Інновації в глобальній цифровій фінансовій сфері: оцінка трансформацій / М.В. Тарасюк, О.О. Кошечев // Actual problems of international relations. — 2017. — № 131. — С. 100—101.

26. Федішин І.Б. Електронний бізнес та електронна комерція (опорний конспект лекцій

для студентів напрямку "Менеджмент" усіх форм навчання) / І.Б. Федішин. — Тернопіль, ТНТУ імені Івана Пулюя, 2016. — С. 27—31.

27. Широ́чин С., Гартінгер Р. Платежі в мережі Інтернет: у пошуках "срібної кулі" / С. Широ́чин, Р. Гартінгер // Вісник НБУ. — 2015. — № 4. — С. 11—12.

28. Юрчук Н.П. Особливості платіжного середовища систем електронної комерції в Україні / Н.П. Юрчук // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. — 2017. — № 6. — С. 164—166.

References:

1. Mastercard (2017), "European Digital Banking Study", available at: https://newsroom.mastercard.com/eu/files/2017/07/Mastercard-European-Digital-Banking-Study_Chartreport.pdf (Accessed 20 february 2019).

2. Soindesk (2018), "Mastercard Patent Filings Tout Blockchain for Immutable Data Records", available at: <https://www.coindesk.com/mastercard-patent-filings-tout-blockchain-for-immutable-data-records> (Accessed 14 february 2019).

3. Fintech.unit.city (2018), "We present the first map of the Finnish market of Ukraine", available at: <http://fintech.unit.city/guide2018> (Accessed 15 february 2019).

4. Govorushko, T. A. Sy'tny'k, I. P. and Lyaxovecz'ka, V. M. (2015), "Development of Internet Banking in Ukraine", Naukovy'j visny'k Xersons'kogo derzhavnogo universy'tetu. Seriya Ekonomichni nauky, vol.15, no. 5, pp. 146—149.

5. Kolyadenko, S. V. (2016), "Digital economy: preconditions and stages of formation in Ukraine and in the world", Vseukrayins'ky'j naukovy'robn'y'chy'j zhurnal Ekonomika. Finansy'. Menedzhment: aktual'ni py'tannya nauky' i prakty'ky', vol. 6, no.10, pp. 105 — 112.

6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2018), "On Approval of the Concept for the Development of the Digital Economy and Society of Ukraine for 2018—2020 and approval of the plan of measures for its implementation", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80> (Accessed 4 february 2019).

7. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2018), "Draft Resolution "On Approval of Requirements to Business Entities on the Acceptance of Electronic Payment Facilities for Payment for Goods Disposed of (Services rendered)", available at: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=a6159d66-82e3-47ac-99db-8c8d6d70ca27&title=Proekt->

Postanovi Kabinetu Ministriv Ukrainipro-Zatverdzhennia Vimog Do Subktiv Gospodariuvannia Schodo Priimannia Elektronnikh-Platizhnikh Zasobiv VOplatu Za Prodani Nimi-Tovari-nadani Poslugi— (Accessed 5 february 2019).

8. Apple (2019), "Apple Card", available at: <https://www.apple.com/apple-card/?cid=wwm-ww-soc-yt-aca-plt-appl-aca-br> (Accessed 26 march 2019).

9. Mastercard Ukraine (2018), "Mastercard offers biometrics as the new standard for online safe shopping", available at: <https://newsroom.mastercard.com/eu/uk/news-briefs/mastercard-biometry-standard/> (Accessed 2 march 2019).

10. Mastercard Ukraine (2018), "Another way for cashless payments — from Mastercard QR to mobile users", available at: <https://newsroom.mastercard.com/eu/uk/news-briefs/masterpass-qr/> (Accessed 1 march 2019).

11. Mastercard (2017), "LeoGaming and Mastercard have launched a Facebook-bot for card remittances", available at: <https://newsroom.mastercard.com/eu/uk/news-briefs/leogaming-ta-mastercard-zapustyly-facebook-bota/> (Accessed 9 february 2019).

12. Monobank (2017), "Monobank Mobile bank", available at: <https://www.monobank.ua/> (Accessed 26 february 2019).

13. MOYO (2018), "Mobile payments in Ukraine: joint research of MOYO and MONO-BANK", available at: https://www.moyo.ua/news/mobilnye_platezhi_v_ukraine-sovmestnoe_issledovanie_moyo_i_monobank.html (Accessed 6 february 2019).

14. NBU (2018), "Non-cash transactions are made using payment cards", Bezgotivkovi operaciyi zdiysneni iz vy'kory'stannyam platizhny'x kartok available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=88661788> (Accessed 16 february 2019).

15. NBU (2019), "Electronic money", available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=125412&cat_id=22918283 (Accessed 15 february 2019).

16. NBU (2016), "Innovations in payments: time to act. View of the NBU", available at: https://www.bankonline.com.ua/finretail2016/files/2_Shatskyi%20s%20s_15112016.pdf (Accessed 19 february 2019).

17. NBU (2019), "Market overview of payment cards and payment infrastructure of Ukraine for 2018", available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=88661687> (Accessed 9 february 2019).

18. NBU (2018), "Billing infrastructure", available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=88661790> (Accessed 8 february 2019).

19. NBU (2018), "Market of payment cards", available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=88661789> (Accessed 8 february 2019).

20. NBU (2019), "General data on the number of customers, payment cards and payment devices", available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=79219 (Accessed 14 february 2019).

21. NBU (2018), "NPP "PROSTIR" and Union-Pay International have signed an agreement on the issue of cobbing-up cards", available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=83505277&cat_id=55838 (Accessed 26 february 2019).

22. National Securities and Stock Market Commission (2018), "Concept of state regulation of transactions with cryptic currencies", available at: <https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2018/10/concept-crypto.pdf> (Accessed 4 march 2019).

23. Pry'vatbank (2018), "Visa, MOSST Payments and PrivatBank launched a payment in Ukraine with a finger", available at: <https://privatbank.ua/news/2018/6/23/538> (Accessed 7 march 2019).

24. Rushhy'shy'n, N. M. and Kostak, Z. R. (2017), "The payment system of Ukraine and the security of its functioning", Elektronne naukove vy'dannya "Global'ni ta nacional'ni problemy ekonomiky". vol. 19, pp. 453.

25. Tarasyuk, M. V. and Koshheyev, O. O. (2017), "Innovations in the Global Digital Financial Sector: Assessment of Transformations", Actual problems of international relations, vol. 131, pp. 100—101.

26. Fedy'shy'n, I.B. (2016), Elektronny'j biznes ta elektronna komerciya (oporny'j konspekt lekcij dlya studentiv napryamku "Menedzhment" usix form navchannya) [E-business and e-commerce (reference note for lectures for students in Management "of all forms of education)], Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ternopil', Ukraine.

27. Shy'rochy'n, S. and Gartinger, R. (2015), "Payments on the Internet: Looking for a "silver bullet", Visny'k NBU, vol. 4, pp. 11—12.

28. Yurchuk, N.P. (2017), "Features of the payment environment of e-commerce systems in Ukraine", Ekonomika. Finansy'. Menedzhment: aktual'ni py'tannya nauky i prakty'ky, vol. 6, pp. 164—166.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2019 р.